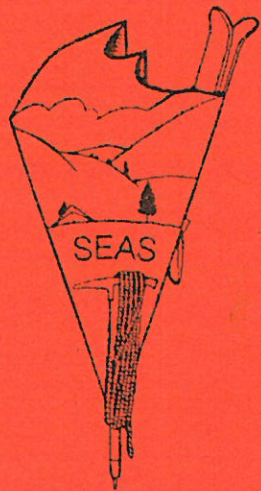

SECCIÓ EXCURSIONISTA DE
L'ATENEU SANTJUSTENC

SEAS

SEAS

Sant Just Desvern

24 DE MAIG DE L'ANY 2003

EXCURSIÓ LITERÀRIA,

als aspres i a la geografia de

***LA PUNYALADA* (1904),
novel·la de Marià Vayreda (1853-1903)**

A cura d'Isidor Cònsul

MARIÀ VAYREDA (1853-1903)

LA PUNYALADA (1904)

PRÒLEG

« Dalt del Puig de Bassegoda, com posat exprés per a confort de l'excursionista afadigat, hi ha un canapè de blaníssima herba i sòlid respatller de pedra, on algun temps jo m'hi asseia sovint, contemplant sempre amb el mateix interès el grandió panorama que s'estenia a mos peus. A sol ixent, les terres baixes de l'Empordà s'obiraven boiroses per damunt les serralades de la Mare de Déu del Mont, emboscades fins a sota les calisses de sa carena nua; més ençà, el pic de Tossa, i més ençà encara, Lliurona rònega i perduda entre els alzinars, el rierol del Borró tallat a pic, la serra de Banyadors i les negres pino-ses de Polí; cap a la dreta, els formidables reductes del Freu, els crenys i gorges de Sadernes, on s'hi veu encara l'encinglada cova des de la qual diu que un temps el bisbe pasturava el seu ramat i beneïa, per damunt de l'avenc, a les verges del Senyor arraulides en son convent de Coll-Roig, entre esquifits conreus i minúsculs vergers enron-dats de murtres i llentiscle. Més a ponent, Talaixà, a ca-vall de cingleres espantoses, el grandió absis de Sant Aniol i les feréstegues raconades de Brull. Mirant cap a Segarra, veia Ribelles damunt les imponents canals d'U-ja, Bestracà sobre els enderrocs d'Escales; i cap al nord. Costabona i el majestuós Canigó tot cobert de neu. » Ca i enllà, contemplava aixecaments espantosos de massius granítics que, desnivellats de base, s'havien obert for-mant dantesques esquerdes, muradals immensos, ensul-siades colossals que deixaren al viu roques nues i pelades com insepults cranis de titans; i per entremig de tal des-

llogorament, hi veia verdejar, en ufanós embull, des del roure aparatós i la rogenca alzina dels solells, fins al frescal faig de les obagues i l'airós pi de les altures, que formant onades de vegetació, omplien les fondalades, remuntaven vessants i carenes, i escalaven fins els espadats, per mica que en sos relleixos i revirons pogués arripar-s'hi la jonça o clavar-hi l'urpa el rebec alzinall, enc que fos llençant ses branques a l'abim.

« Quan tenia ja la vista sadollada d'aquell luxuriós espectacle, i els pulmons ben saturats de l'alenada canigonenca, davallava tres pisos d'aquella mena de torre de l'homenatge, i enfonsant-me en les fosses gegantines, travessava boscúries, ombrívoles unes on mai s'hi feia dia, migrades altres i aclamaïdes per la misèria del terror rocós d'on xuclaven; creuava clapes de soques negroses, socarrimades pels incendis dels pastors descuidats o maliciosos, o bé devastades pels collidors d'escorça que les deixaven nues i sagnoses a la mercè dels carboners i artigaires que les destralejaven sense pietat; trescava per damunt de clapisses de pedra cantelluda i sollevadissa, i escalant espadats i xaragalls, furgava i recossiava coves i tutes perdudes entre la malesa, en busca de records i relíquies de llurs passats habitants, visitava masies i barraques de carboners, recollint cançons i llegendes, romanços i rondalles, tot pescant al vol locucions i mots especialíssims d'aquell terror que talment sembla abandonat de la mà de Déu.

Però la Meca de les meves aficions d'excursionista era el mas Bardal, del terme d'Albanyà, on a l'entrada o a la sortida de la muntanyosa Garrotxa, feia sempre cap, per a saludar i conversar llargament amb l'ermità d'aquella casa, el vell Albert. Era aquest una mena d'anacoreta esborrat dels fulls del llibre de la Mort, que anava fent anys i més anys arrossegant una vida de xacres i malgams, ja que, com deia ell, ara mateix no tenia en tot el seu cos res que valgués *tres pitus*. Aixís havia anat enterant a família, amics i coneguts, que bé diu aquell adagi, "que allarga més el que piula que el que xiula", quedant-se sol al món, fins al punt que, segons pròpia expressió, ja no coneixia a ningú, com ningú recordava ja qui havia sigut aquell home en els seus temps. Sols per referències se sabia que havia passat moltes trifulques, que algun

temps havia patit molt, i que totes les seves xacres provenien de ferides i galipàndries atrapades a darrera dels trabucaires, als que, junt amb altres joves del seu temps, havia feta molta guerra. Fins se deia si era ell qui havia donat mort al terrible Esparver, el darrer d'aquells bandolers d'anomenada que havien fet tremolar la terra.

Lo cert és que quedava força misteriosa la persona de l'avi Bardals. Ell tenia poques amistats i no contava mai res, i dels seus temps ja ningú vivia, i àdhuc els que darrer moriren, per saber-ne poca cosa o per reserva, tampoc el mentaven gaire. Això faria que en els quèntos de la vora del foc, en què anaven a dojo les històries més esgarrifoses del temps en què aquella Garrotxa era catau de malfactors i perdularis que hi anaven a descansar de llurs fadigues, a posar preu a la llibertat dels captius, segrestats, com deien, de tot arreu de Catalunya i a gaudir-se, entre cràpules i borratxeres, dels beneficis de llurs rampinyes i pillatges en les espaioses i encinglades coves que allí abunden i sota els boscos de fondalades quasi inaccessibles, venia a resultar l'Albert sols com un de tants, que, cansats de sofrir el jou de la lladragada, s'armaren en sometent i després de llarga brega, ne feren una estenallada a les raconades de Brull, i amb tot lo que el pobre home hi havia perduda la salut, no sent-ne mai més cuca ni auçell.

La primera vegada que el vaig veure, me produí una impressió per demés estranya. Figureu-vos un home escardalenc, de carns xuclades i pell pergaminosa d'un color cendrós clar com si estés faltat de sang, blanc de cap i ras de barba, sempre com si fos diumenge. La seva cara era d'un caient pacífic i resignat: nas alt i fi de línies; llavis primos sobre una barba menuda i, sota un front ratllat d'arrugues, uns ulls blaus, apagats i dolços, d'aquells que sempre sembla que demanin clemència. Devia haver sigut de bona estatura, perquè ara, corbat com era, encara alçava força. Vestia de panyo negre, ordinari però net, camisa blanca sense planxar, i al coll una corbata de seda, també negra, amb tantes voltes que a la darrera sols li quedaven els becs per a nuar. Cobria el cap amb un casquet de punt de teler, ratllat de blanc i negre, i calçava sabates de roba amb sola d'espardenya. »

El seu tracte de primer moment resultava recelós i re-

« Mai com aquell any m'havia semblat trista la diada de l'aplec dels francesos a Sant Aniol. I això que la matinalada es presentava hermosa com cap altra: el blau del cel s'estenia com un vel puríssim per damunt de les cingleres, i el sol, amb sos raigs daurats, acabava els tons briosos d'una vegetació frondosa, frescament regalada per les pluges primaverals, que havien abundantment abeurat fins les arrels més fondes dels arbres centenaris. De més a més, jo portava el cor sadollat d'amor i d'esperança; me creia en bona correspondència amb la Coralí, la rumbosa molinera de Balasc, i de molt temps que tenia escollit l'aplec de Sant Aniol per a fer una solemne declaració, presentant els memorials en tota forma, ja que aital diada era, en la comarca, senyalada com la més escaienta per als prometatges que volien fer sort. I, malgrat aquests paraments, mai com aquell any m'havia paregut trista la diada de l'aplec dels francesos a Sant Aniol.

Potser la tristesa arrencava de la mateixa contorbació del meu esperit, obligat a fer un acte que repugnava a la ingènita covardia del meu caràcter; potser un pressentiment de fracàs entelava les meves il·lusions, però també crec que a més d'aquestes causes, hi havia la que en general afectava a tota la comarca, flagellada llavors per un recrudiment del bandolerisme, més campant que mai pel desamparo en què ens trobàvem per part de l'Autoritat, que altres maldecaps tenia a ciutat que ocupar-se de mantenir l'ordre a la muntanya. Lo cert és que aquell aire de

tristor i aclaparament se reflexava en tothom, posat més de relleu pel contrast dels esplendors d'aquell dia de primavera.

Els venedors, arrengrats sota la paret de la Rectoria, se miraven melancòlicament el miserable grapat de vianda que tenien a llurs peus, com si per endavant calguessen ja que les migrades ganàncies que farien no els pagarien pas les espadenyas rompudes trescant, carregats com ases, per camins infernals, des de tres o quatre hores lluny. Les taules de les virolles i les cartes mostraven, verges encara, les enfilades de rosquilles i les estibes de pa de figa, i per més que els bunyolers s'esgargamellaven cridant, fent rodar l'agulla i passant-se les cartes pels dits amb temptadora rapidesa, tot era inútil perquè ningú s'hi arriscava. La gent se mantenia apartada acoblant-se en rotllos, xiuxiuejant amb el cap baix. Sols més tard començaren a arribar collades de jovent de Baget, Oix i Tortellà, que, més despreocupat o com si volgués posar bona cara al mal temps, baladrejava i reia; mes fins sos crits i riallades semblaven sortir-los-hi per força de la gorja i apareixien sonar en fals en els àmbits de la general fredor. S'estava esperant als francesos, que algú havia senyalat enfonsant-se ja per les canals d'Uja.

Aquests, com de consuetud, venien en professó, seguint la creu parroquial de Sant Llorenç i les banderes gremials de dit poble i de la Muga. Aviat aparegueren pel coll de Clarioles, i com una torrentada davallaren pel camí que serpejava entre les alzines i començaren a afiletrar-se per a embocar, un a un, la passarella del torrent. L'espectacle era bonic de debò, però trobí que s'accentuava encara la nota de tristesa, que era la peculiar d'aquell any. La corrua era força més migrada que de costum, i encara els pocs que venien semblaven anar mig esverats, apretant-se els uns amb els altres com si temessin quedar-se enrera. »

Al tractar d'enfilat la passarella, la creu de plata llançava brillants resplendors, barroerament brandejada per en Jaquet que, ja mig borraratxo, no sabia on posava els peus, essent de témer un contratemps si el rector, indignat, no l'hi fa llevar de les mans, aprofitant l'ocasió per a exhonorar-lo del càrrec de guioner que de molts anys venia exercint, ben indignament per cert, ja que era tan bès-

tia que sovint se descuidava la creu per les tavernes i hostals del camí. Passaren després les banderes, una blanca i altra vermella, caient en plecs esllanguits que ni un alé d'aire movia, i sos endomassats reflexos esclataren vigorosament sobre el fons verd de la boscúria. Després passà majestuosament el rector de Sant Llorenç, vestit de roquet i estola, amb sa venerable cabellera blanca caient-li en rinxos pels polsos i clatell. Seguiren els pabordes i prohoms de les parròquies per son ordre, darrera de tots el murriot d'en Pol de la Menera, amb sa cara de fura, rient per sota el nas com el diable amagat darrera la creu; després venien tots els feligresos, els homes davant, vestits de fosc, i de brusa negra els més, i les dones també fosques i burelles, llevat de llurs còfies blanques que semblaven un vol de papallones.

« La campana de la iglésia brandava tristament com si plorés, i els romeus reprengueren llurs cants amb veu feble i esporuguida. Aixís arribaren a la placeta de la iglésia, i després que els homes begueren algun trago i trincaren a l'estil d'ells, amb els resolis de les taules o amb els vins de què venien proveïts, i les dones gastaren en taronges, prunes i rosquilles alguns xavos i altres peces menudes de moneda espanyola que haurien ramassat durant l'any per a semblant diada, tothom entrà a la iglésia.

De la banda d'Espanya se n'havia reunida més de la que era d'esperar, de gent. És que a molts certament costava deixar la consuetud. Ademés, a tothom movia la curiositat d'inquirir noves del món, que allí no podien mancar, aplegant-s'hi gent de tants indrets diferents.

Parlant i escatint els darrers fets, alguns escabotàrem l'ofici i entràrem a la iglésia quan ja mossèn Jeroni, el rector de Sant Aniol, tot ranquejant al peu de l'altar, anava parlant aixís:

— No són pas les meves penes, caríssims germans, que em fan plorar. No és pas la primera vegada, ja ho sabeu, que aquests facinerosos han assaltat ma pobra venda i donat turment a mon cos, buscant un tresor que, trist de mi, no he tingut ni somniat mai; les meves penes, els meus turments, les meves pobreses saquejades, tot, tot ho ofereixo a Déu en descàrrec de mos pecats; lo que ploro són els pecats d'aquests malvats que no temen a Déu ni als homes, i cada dia embruten la seva conscièn-

cia amb els crims més esgarrifosos, portats per la seva set de sang i d'or. Pocs mesos fa de la troballa del cos botxinejat de l'infeliç Barnol de Riudellots, sense nas, sense orelles, sense ulls i sense dents, que els malvats li anaren arrencant per a fer-ne present a la seva família que no podia pagar son rescab. Dels horrors comesos amb les dones del mas Rabassa i altres, més ne sabeu vosaltres que jo, i ara mateix, fa quatre dies que aquests pobrets jaios de Ridols, ja ho heu vist!, fermats als calamàstecs de la llar, han tingut mort crudel, socarrats per dessota. I tot per què, fills meus? Per no tenir, infeliços!, cinquanta miserables unces, que els pobres ni deurien saber de quin color eren.

"I això passa a nostra casa, entre aquests rostalls i cingleres que sempre sembla que hagin de caure i no cauen mai per a esclafar tanta maldat; en aquesta terra, abans refugi de sants bisbes, de monjos, d'ermitans i penitents, i ara catau de tota la mala gent que els pobles més sortosos foragiten a escopetades. I, sabeu com és això? Sabeu per què hi vénen ací? No és pas sols perquè hi troben amagatalls, vores i boscúries que els posen a cobert de la justícia humana, no; és perquè aquí hi troben gent tan dolenta com ells, perquè vosaltres teniu el cor més dur que les roques d'aquestes cingleres, perquè vosaltres, que professeu aquell maleït refrany que diu: "La carn que no es cou per tu deixa-la cremar", heu comportat que la guineu fes el cau a casa vostra, amb tal de que el mal es fes al veí. Vosaltres heu continuat ofenent a Déu amb vostres borratxeres, amb vostres pecaminoses farandoles, fent servir els sants per tapadora, ballant i baladreja al recés de les santes ermites, sota mateix de les llodrigueres, on tal volta, mentres vosaltres ofenieu a Déu, s'hi estava escolant algun cristià germà vostre, martiritzat pels saions als quals qui sap quants de vosaltres haureu fet de lloques.

"Mes avui, ja ho veieu, germans caríssims!, la guilla ja no el respecta, el soplug del cau; avui ja la tempta la vostra pròpia hisenda, i cap de vosaltres, tant si la té com si no la té, una unça, està assegurat de no trobar-se d'anques al foc a l'hora menos pensada. >>>

30 Les paraules del bon rector ressonaven com un gemegor sota les esvinçades i rònegues arcades de la vella iglé-

sia, on la pobresa hi traspuava pertot arreu, exhalant un baf com de tomba que glaçava l'esperit. Al fons, adossat a la pedra nua de l'absis, s'hi veia l'altar major compost d'un retaule, mig pollat, de columnes salomòniques carregades de fulles i raïms, que sostenien un parament de cornises cargolades i guerxes, fent de cobricel a un Sant Aniol camacurt i inflat de robes com si el vent se l'endugués. Davant d'ell, hi cremaven sis o vuit ciris desagermanats dintre candelers de fusta pintada.

Sota aquelles arcades, fartes d'aguantar un trespol mig podrit que reganyava, ça i enllà, les teules de la coberta, hi formiguejava una bigarrada multitud d'homes, dones, vells i criatures, que seien pels bancs, per les llotoses marxés de pedra i per sobre les llambordes de terra, des del presbiteri fins a sota el cor, espècie d'encavallada de fusta com un barrastral de casa pobra, on s'hi pujava per una escala de barrons i era també farcit de gent.

<< Eren pastors, artigaires, carboners, contrabanders, francesos de la Menera, Sant Llorenç i la Muga; culleraires de Tortellà, parcers d'Oix i Baget, i terralloners de les masies i llogarrets de cinc hores a la rodona: gent, bona part d'ella, quasi tot l'any fora de la llei per un o altre concepte, si bé considero era aquest el seu pecat més petit, perquè no sé quins drets pot allegar l'Estat sobre una gent abandonada a son propi valer entre enderrocs de muntanyes que semblen llosetes, en contacte continu amb tota la púrria que troba sa salvaguarda vivint amb una cama a cada banda de frontera i on, quan pot, sols hi envia per tot consol, digna representació d'agents avorrits de pare i mare que hi porten el baf de la corrupció de la terra baixa, única influència de la civilització moderna que sembla tenir prou força per a filtrar-se per aquelles esquerdes.

Tots semblàvem aclaparats i compungits sentint sobre el cap aquella filípica que queia acompassada com les gotes d'una aixeta mal tancada, sempre amb el mateix to de veu malaltís i descolorit, igual quan ens deia *germans caríssims* que quan ens tractava de borratxos i de lladres. És perquè trobàvem que tenia raó el pobre mossèn Jeroni, i quan el miràvem tintinejar sobre ses cames nafrades encara pels tions encesos que li aplicaren els trabucaires per a fer-li desenterrar una imaginària olla d'unces.>>> 31

« Les immenses cingleres que, com les runes d'un amfiteatre colossal, migclouen la vall diminuta de Sant Aniol, semblava que m'anessin a caure a damunt, i les boscuries d'alzines que s'estenien a banda i altra, des del repeu de les cingleres fins a les clapisses de Bassegoda, fosques com eren, pareixien les negres tapisseries que endolaven el grandios temple on s'hi celebraven els funerals de les meves il·lusions. Prou remorejaven les cristallines aigües de la riera que, davallant de l'espantosa esbaconada de Brull, formen amansides gorgues d'un verd esmaragdí, enfilades les unes amb les altres per filigranes d'argentina escuma; prou s'hi emmirallaven els verns i castanyers revestits de novella fulla d'un verd tendral, i el sol prou ho hermojava matisant-ho tot amb els canviants de sa lluminosa paleta, i fins els aucells xerrotejaven agradosa-ment per les bardisses; mes jo no sentia altra cosa que el corcò de la gelosia rosegant-me les entranyes, ni veia res més que les negrors que el meu pessimisme començava a dibuixar en l'aurora de la meva ditxa, desequilibrant mon esperit, ja de si prou donat a la concentració i a la tristesa.

No sabia acabar-me la jugada de l'Ibo, i fins coneixent-lo, en ma innocència de criatura gran, no el conceptuava capaç de fallar l'amistat de l'únic ver amic que tenia, com si la lleialtat fos cap principi ferm quan no descansa sobre la noblesa del cor; però em podia acabar menys la lleugeresa de la Coralí, tan complacenta sempre amb mi, tan carinyosa i expansiva en ses converses, una

mica drolla i enjogassada, això sí, mes prou entenimentada per a recatar-se d'un jove de tan mala anomenada, després que indirectament bé li havia prou fet entendre els plans que jo aquell dia portava.

Tractant d'esbargir el mal humor pels encontorns de la riera, vaig fugir pel planell; però, al muntar un marge, vaig topar-me amb el subcabo de Mossos de l'Esquadra, un tal Arbós, que havia vingut amb quatre números més, a l'objecte de vigilar i mantenir l'ordre.

Era l'Arbós un gat vell, de patilles blanques i cara colorada, que desempenyava la seva missió amb absoluta consciència i ple d'amor per a la institució a què pertanyia. Si, a semblança dels *pellis roges* d'Amèrica, hagués tingut la costum de penjar-se a l'esquena la cabellera dels enemics vençuts, de segur que n'hi portaria un bell enfilall; però era home modest, poc amic de retreure mèrits propis, i de conversa reposada, tot a posta per a captar-se la confiança, tant dels seus subordinats com dels pagesans.

— I doncs, Albert, que no et ballen les cames? — digué, al veure'm i al sol objecte d'aturar-me.

— No, no he tirat mai per ballarí — diguí jo afectant tranquil·litat—. Ara me n'anava a donar un volt per a esperar que els companys fossin servits i marxar de tornada.

— Doncs, si no tens res més important que fer, seu aquí, que fumarem un cigarro. — I em senyalava seti al seu costat, damunt de l'herba.

La conversa no podia trigar a recaure sobre el plat del dia: els trabucaires.

— Què se'n sap de nou? — vaig preguntar, per entrar en matèria.

— Poca cosa i estantissa — féu ell amb naturalitat—. Si tu no en portes alguna de fresca!...

— Jo? Que és cas! — vaig respondre mantenint-me en la mateixa reserva—. A casaestic a la feina, i els companys amb qui he vingut, parlen més de mosses i de caceres que d'altra cosa. De lo de Ridols ne sé lo que en saben fins les criatures. Vós sí que deveu estar sobre la petja.

La cara se li arrugà al fer-li aquest retret, i després d'uns moments de silenci digué:

— Vet aquí una campanada que repicarà fondo. Jo, al

saber-ho, vaig tenir una acalorada que encara em dura. Rastres —afegí—, tants com ne vulguis: però, ¿què en farem dels rastres, ni fins de conèixer els llops, si no tenim cans per tirar-los-hi damunt? Figura't que tinc escassament vint-i-cinc homes a l'esquadra, i quan he donat servei a l'Empordà, a Mieres i a la Garrotxa de baix, qui em queda? Amb prou feines he pogut reunir quatre homes per a pujar avui. Fa dol de parlar-ne; aneu amb quatre homes a perseguir quadrilles de set i de vuit, tots els quals ja s'han jugat la vida per menos encara de lo que val. Fins fa consciència de passejar-los per aquestes terres on hi ha pena de la vida a cada girant de camí.

Mes no et cregues, que d'això de Ridols, sinó que mal m'està el dir-ho per la pena que m'ha fet, me n'alegro per vosaltres; que potser, tocant-vos el cuiro, se vos n'anirà la son dels ulls. Ja has sentit quina filípica més ben xafada vos ha endreçat mossèn Jeroni aquest matí. Ja em penso, per lo que veig, no ha pas entrat fondo; mes, pel camí que anem, ja en vindran d'altres, i als qui teniu quatre sous, bé us caldrà anar orelladrets. La guineu ja no té pas escrúpols de caçar vora del cau.

— Bé, sí; és lo que deien alguns companys al sortir de missa: bé ens caldrà defensar-nos nosaltres mateixos, si qui deuria fer-ho té altra feina. Mes, qui s'hi posa al davant?

— I qui són aquests companys? — féu ell interrompent-me.

— Qui voleu que siguin? En Rafel del Pedrals, en Pep del Serrat, l'Ibo...

— En Rafel, bo; en Pep, també bo; en quant a l'Ibo... fins s'hi fa tala que minyons com vosaltres aneu amb semblant seguici.

La rebufada anava principalment per mi, i no va venir-me de nou: hi estava ben acostumat.

— És una mica drolle i massa despreocupat — vaig dir mig rient, per respondre alguna cosa.

— Diguessis poca-vergonya i mal intencionat... — féu ell tot seriò—. Sempre em sembla que aquest minyó acabarà malament. >>

— Mentres se guanyi la vida i les orgues li vagin com ara...

« — Au, que estona ha que la piquen! — digué, tot obrint la porta, el moliner, que ens coneixia bé prou, i suposà que veníem de cita.

Després de travessar la mal endreçada cuina, embocàrem un passadís desvirondat i entrebanat d'eines, que acabava amb una porta d'entre quals escletxes ne traspuaven dèbils raigs de llum i n'eixia ressò de veus de jugadors. Allò era la timba: una tuta amb sostre de sota teulat i trespol de posts guerxes i mal empalmades, que grinyolaven sota els peus. Lleixes plenes de gerres greixoses, rastells de pans, penques de cansalada i tota mena d'objectes més o menos comestibles, indefinits, bruts, negrosos i plens de floridura, mig tapaven les mal rebossades parets.

Quasi tota la llargada de la peça venia ocupada per una taula de fusta greixosa, amb dos bancs a banda i altra, per a ús dels entaulats. En aquells moments, aquests eren quatre, que estaven fent-la, amb tota l'afició que la cosa es mereixia.

Si contra gust hi entrava, amb quin delit hauria reculat, si m'hagués adonat a temps de que el president d'aquella honorable quadrilla era el mateix Ibo en persona!

— Voto a la cabra! I d'on surt ara, el Picolí? — aquest antic motiu, solia ressuscitar-lo quan volia molestar-me amb ses humorades. — Ne tinc una grossa alegria, a fe, perquè em temia que t'haguessis trabucat a la gorga de Balareny, o que t'haguessis estimbat per les clapisses de Coll-roig, tot fugint dels d'en Briquet. Què sap hom!

Però ara m'hi jugaria una orella que has seguit el rastre de la Coralí per les canals, oi? Ah, murri! Quin fart d'ensumar i riure t'hauràs fet tot rera enllà!...

El seu to de mofa me posà a dos dits d'esclatar; però, no tenint humor ni d'enfadar-me, vaig decidir parar ferm, però resolt a no deixar-me vèncer per la múrria. Ens ajuntàrem a la partida.

Estava de bones, i comencí a guanyar, essent a l'Ibo, justament, a qui tocava quasi sempre parar taula.

La rancúnia que començava a sentir contra el meu amic era de tal mena que, ara, el guanyar-lo, me contrariava. La seva amistat me pesava, però temia la seva enemistat, perquè sabia de lo que era capaç. Per això hauria sacrificat mos guanys, amb la temença de distanciar-lo més i portar-lo a pitjors extrems. Mes ell, dotat d'una sang freda i d'un predomini de si mateix superiors als meus, com més perdia, més creixia son bon humor: aparentment, eu!, per què jo no m'hi enganyava, creient que la revenja no podia mancar en una o altra forma, la més mortificant per a mi.

Mai he sabut fingir, i la disfressa de bon humor que havia adoptada, aviat me féu traïció, començant els nervis a apoderar-se de mi. La flema d'aquell home em desesperava i, sobretot, sa insistència en maldar sobre el tema de la Coralí m'allunyava tota esperança de tranquil·litat, i el meu temperament de bon Jan, enamorat del benestar que havia cregut assolir, se revoltava, inflat d'egoisme, contra l'amic que aixís malbaratava els meus plans, i al qui de tan bon grat haguera cedits tots mos guanys, com l'hauria vist morir d'un mal de ventre, amb tal de que no vingués a esbullar-me el marro.

Els companys proposaren una treva per a fer un bocí; treva que jo hauria ben aprofitada per a fer-me fonedis; però el decoro de jugador afortunat m'obligà a aguantar.

— Doncs, ¿qui hi teniu a la cuina, que no vulguen passar-hi? —digué l'Ibo, dirigint-se al moliner, que, al moment de posar el pa i el vi a la taula, li havia xiuxiuejat quelcom a l'orella.

— Un matrimoni de Lliurona, que ve de marrada del Coral i se li ha fet fosc.

— Ca, ca! —exclamà aquell, després d'un moment de pausa i d'estendre la mirada sobre tots els presents—.

Digue'ls que ja poden entrar, que aquí no hi ha *ningú* de més. Però que entrin de frau.

— Voleu dir? —féu l'altre, arronsant les espatlles.

Seguidament se dirigí a la finestra, obrint-la per a treure el cap enfora i fer un xiulet. Després enraonà algunes paraules que no es compregueren, afegint al final amb veu més alta: —Pugeu, pugeu!— I més tard s'oi el soroll d'arrimar una escala a la paret, i als breus moments saltaren per la finestra dos nous personatges, que al dibuixar-se sobre el fons negre de la nit, ferits per la groguenca claror del llum que penjava d'una biga, amb els genolls arran de la barba i arrapant-se a les polseres de l'obertura, semblaven aquelles figures estrafetes que sovint se veuen esculpides en els frisos i capitells de les iglésies romàniques. Fins llur aspecte terrós, tan indefinit de color com de forma, ajudava a da'ls-hi la semblança d'escalaborns de pedra vella.

— Bona nit, jovent! —digué el que anava davant, al saltar a terra i dirigint-se als qui contemplàvem la manobra sense parlar.

— On aneu tan de matí, rates pinyades! —exclamà per tots l'Ibo.

— Hola, Esparver! —féu l'altre, perfilant una ganyota, després de llambregar a tots els presents—. On vols que anem! Ara, a veure si matem el cuc; després a la nostra feina. I vosaltres? Vinga estirades a l'orella del gat i... tot són trumfos, llamp vos mati!

— No, que ara comptàvem els cairats del sostre —digué l'altre el porró a la mà—. Seieu, que sereu dels nostres!

S'assegueren; mes no al centre de la taula i d'esquena a la porta on se'ls feia lloc, sinó a l'extrem, tots dos de costat i arran de la finestra per on havien entrat, la que deixaren ajustada, després de llevar els llocateus que el moliner havia posats. Se desfardaren a mitges de llurs mantes, i uns bestials trabucs que duïen, els retingueren entre les cames.

L'un era vell i begut de cara, però ferreny; duïa un barret il·lustrós de tan suat, sense forma ni color, dessota el que n'eixien badies de cabell groguenc que es fonien en alguns indrets amb una barba de pam, blanca i groga, que, després de menjar-se-li mitja cara, li queïa del tot vi-

ciada cap a l'esquerra, pel fregadís d'una bufanda roja i bruta que tenia enroscada al coll. Uns ulls petits i grisos llagimejaven amb lluïssors de murri dins d'unes conques fondes, i un nas de punta carnosa; tan ample de dalt com de baix, se mig perdia entre l'embull d'un bigoti de tots colors, queixalat i fumat, que embrossant-li la boca, sols donava eixida al canó d'una pipa ronyosa, que semblava dur-la soldada a les dents, ja que ni per parlar se la llevava.

El seu company, no per ser més jove, resultava menys fatigós. Duia un barretinot, de color de cirera podrida, enfonsat fins a les orelles; una barba verge de navaja i de pinta, del color i forma d'un fregall d'aigüera; un nas d'òliba, baix de pont i cargolant-se sobre una boca bifida, nua de bigoti. Sos ulls, d'un blau desmarxat, fixant-se amb una inconveniència com de criatura, des de sota uns frontals abultats en extrem, donaven a sa fesomia una certa marca d'estupidesa, essent lo xocant que sa boca dibuixava una mitja riella quasi perpètua, mitja riella que a moments s'accentuava com si precedís la manifestació d'una idea que no esclatava mai.

En quant al trajo, ambdós anaven igualment bruts, amb la roba emplastada al cos per l'habitud de no despullar-se. Gec i calces de vellut, calçons de cuiro ros, sabates folrades, i al coll, a més de la manta virada de blau, un sarró de tela crua, com els que usen els pastors per a les provisions. Com a armament, a més del feréstec trabuc, duien a la cintura, entre altra ferralla d'ús incomprendible a primera vista, uns grans ganivetassos de doble molla.

De gana en tenien un i altre, i sense fer-se pregar s'agafaren al recapte que els hi fou presentat, i menja que menjaràs, l'un callant sempre i l'altre no callant mai.

— Fa gana la vida de lladre, veritat, Avi? —deia amb sorna l'Ibo, que es complavia en fer-lo parlar—. Jo no sé, aquests senyors de la terra baixa que a vegades conviden a passar temporada ací dalt, per què es queixen tant. Si jo crec que la verdadera excusa de no esquitxar les unces, és per lo bé que s'hi troben entre vosaltres.

— No me'n parlis, home; si a vegades ens aficionem tant, que quan els ve el rescate, no sabem com despedir-nos —responia l'altre, entre ganyotes de murri consu-

mat. I, posat a la rossoladora de contar quèntos de segrestats, apuntava detalls d'una cruesa tan bestial que, si bé feia riure als altres, a mi em feia venir pell de gallina, més encara per lo que endevinava que per lo que referia.

Els sofriments morals i materials d'un captiveri passat entre les basardes de la més espantosa soledat, dins de cavernes de tothom ignorades, al fons de gorges esgarrifoses o d'impenetrables boscuries; l'espectacle continu d'una naturalesa salvatge i despiadada, amb la sola companyia d'uns guardes més salvatges i bèsties que els llops que allí mateix udolaven, havia de produir, per força, efectes desastrosos en la moral dels infeliços segrestats: gent de posició més o menys acomodada, que es consumia entre terrors i tristeses, mesos i mesos, esperant i tement un socors que lo mateix els podia portar la llibertat que la mort o el recrudiment de les seves tortures. >>

Les famílies que no podien reunir les fauloses quantitats que els trabucaires exigien, a vegades intentaven el rescate per la violència, amb lo que comprometien greument la sort del pobre pres, i les que podien reunir-la, se trobaven sovint entrebancades i fins castigades per l'autoritat, que se mostrava ofesa de que es comprés a preu d'or una llibertat que ella era impotent per a salvaguardar.

I els facinerosos, qual interès no consistia pas en retenir indefinidament a ses víctimes que constituïen per ells molèstia i perill continu, apretaven el cargol perquè el suc ragés aviat. El sistema era torturar-les posant-les-hi després al davant plomes i paper on hi escrivien pàgines horroroses, sucant sovint aquelles en la sang de ses pròpies venes. Si això no reeixia, les víctimes eren assassinades o abandonades al fons de les cavernes, on morien de fam i de set, o bé, en alguns casos, els parents i les autoritats començaven a rebre, per conductes desconeguts, sos membres sagnosos, tallats del cos viu.

Pocs temperaments tindrien la robustesa física que calia per a resistir a tals martiris, i menys esperits, encara, la fortalesa i cristiana resignació necessàries per a mantenir-se sencers sota el pes de tals commocions. Molts, perduda la raó, tornaven com idiotes: altres, embrutits i degenerats, com bèsties, queien en les més baixes misèries humanes i alguns, presos d'una mena de fascinació es-

CITA

1

BARALLA

-I-

CITA

establir una mena de *statu quo*, mal que pesés a mon amor propi rebregat. Això sí; assolit mon ideal, i ben segur de que ja no podria perjudicar-me més, allavors caldria rompre definitivament amb tan mal home, allunyant-lo i inutilitzant-lo, enc que fos delatant-lo a la justícia.

« Rumiant amb tan miserables predisposicions, me varen passar les hores que mancaven per a la cita de l'Alzinar Vell: altra part del problema que em tenia enquistat i de la que res de bo n'esperava. Amb tot, abans del migdia del dimecres, ja estava aclatat dins d'un bosc de tall, a un tirat de fona del molí, des d'on dominava la caseta, de poca tossa, però vistosa i alegroia, penjada en el pendís. Quasi a nivell d'ull, veia la bassa, tota ombrejada de salzes i pomeres, d'on l'aigua, saltant per sobre el rodet, feia moure la primitiva i senzilla maquinària, i s'escolava tota escumosa per un cluell que la tornava al torrent, després de juguinejar entre motes de sàlics i croscons de pedra blava; al costat dret, veia la placeta ombrejada de tells, i a sota, una feixa llarga i estreta, plantada de fruiters i de verdures arrencades. Per damunt de la casa, quasi a ran de teulada, hi havia l'era, batuda pel sol, i després alguns quintars, i més amunt bosc i més bosc, fins a sota l'espadat: bosc jove que es veia créixer, a mida que tirava fondalada amunt, fins a tornar-se bosc feréstec allà a l'Alzinar Vell.

Des de mon aguait sotjava atentament totes les remors del molí, les que arribaven distintament a mes orelles. A la Corali vaig veure-la aviat feinejar airosa: de primer, cosint a l'ombra dels tells, i després conduint el bestiar. A l'hora del dinar, desaparegué per llarguíssima estona, i al reaparèixer, a l'hora de dues, va semblar-me que s'havia polit una miqueta, si bé no feia pas posat d'anar a collir aglans; semblava estar neguitosa, anant i venint, sense objecte aparent. Més tard, aparegué, a l'era, amb un cistell al braç.

— Ara hi va! —vaig dir-me, al veure que mirava dret al punt de cita; mes de seguida reboté el cistell, se'n tornà a dins i reaparegué per la porta inferior, tornant a assentar-se prop de la taula de pedra, amb una peça de roba als dits.

saber què fer, continuava clavat en mon lloc, contemplant la figura de ma estimada corbada damunt la feina, meditant, tal volta, sobre la mala partida que em jugava. Per fi, em disposava a partir cap a l'Alzinar, amb la idea de poguer un dia justificar que l'havia esperada, quan se sentí la veu del moliner cridant des del fons de la casa:

— I donques, Corali, que no vas per les aglans? Mira que es fa tard.

Lo que la noia va contestar, no vaig entendre-ho, mes compreguí que s'excusava. Son pare insistí:

— Que hi vagi la Rosic, si tu no pots. O, si no, demà ens trobarem sense.

— No, la Rosic no, que altra feina té. Ja hi aniré jo, si tant ho voleu —féu ella vivament.

I, entrant de nou a la casa, reaparegué per la porta de dalt, recollí el cistell que abans havia llençat, i emprengué el caminot que tot vorejant el rec conduïa al clot amunt.

Vaig seguir-la d'ull, fins que els arbres del bosc me la prengueren, admirat de la gràcia del seu andar. Allavors, sortint amb precaució de l'aguait, vaig prendre també torrent amunt, cap al mateix indret; però, havent mal calculat les distàncies, vaig trigar molt més de lo que havia cregut a arribar a l'Alzinar Vell: llisera terruda i ufana, enclosa entre espadats que, davallant del peu de la cinglera solella, anava endolcint-se fins al torrent, passat el qual reprenia la pujada de més en més ràpida, a mida que s'acostava a l'espadat de l'altra banda. Així, formant una sèrie de caires suaus que s'interposaven els de l'una banda amb els de l'altra, traduint les ondulacions del rierol, anava pla i amunt fins a Collterrer, on tenia la gorja sortida. La part obaga estava atapeïda de faigs, i la solella, de robustes alzines que donaven les aglans més famoses de la comarca. Els arbres centenaris es creuaven de branques, tapant la vista del cel; mes, per sota, era el terrer esbrossat i es caminava bé sobre un tou d'herba fina, i en les clotades sobre una gran tofa de fullaraca arremolinada pel vent; i, encara que el sol batia amb tota sa força les cingleres, regnava al bosc la misteriosa mitja llum verdosa, peculiar de la selva ombrívola.

Ja molt abans de passar el torrent, sentia la veu fresca i joiosa de la Corali, que cantava per divertir-se o espan-

tar la basarda, o tal volta per a donar, discretament, fe de presència i de l'indret on se trobava. Callà, de sobte, i va passar-se'm més d'un quart d'hora caminant esmaperdut entre la boscúria. Per fi, vaig tornar-la a sentir força prop, mes allavors no cantava sinó que semblava conversar amb vivesa, cosa que li era molt natural.

— Amb qui se les haurà? — anava pensant, tot dirigint-me, amb alguna precaució, per a no fer-me massa visible, vers el lloc d'on la veu venia. Al tombar un petit repeu, vaig oir-la tan a prop, que sols les branques baixes me privaven la seva vista, sentint quelcom dintre el pit, com si un punyal me foradés les entranyes; alternava amb la d'ella una veu d'home, i aquella veu m'era tan familiar, que ni entre mil podia confondre-la: era la veu grassa i acompassada de l'Ibo, que anava buidant aquelles amorettes de son repertori, que tan bé li servien per a fer boguejar a les mosses fluixes de cervell.

En aquells moments la conversa semblava pujar de to, sentint-se confosament inflexions de veu com de protesta o de resistència enjogassada. Intrigat i desesperat per la gelosia, vaig atansar-m'hi més encara, i per entre una clariana del bosc vaig veure la Coralí escórrer's com una daina, amb xiscles d'esbojarrada, mentre que l'Ibo, que la seguia de prop, anava cridant, amb veu entre alegre i bleixanta:

— Te creus que no t'atraparé, esquerpa porqueirola? Vine'm ací, que t'explicaré quantes fan quinze.

— Com jugueu! — vaig reflexionar, amb dolorosa tristesa—. Juga-hi, juga-hi, amb l'Esparver, coqueta maleïda, que no trigaràs gaire a sentir-ne les urpes! La que jo creia mellor, heus-la aquí! I que en té, de raó, aquest brètol, de tractar-les totes per un igual!

La noia parà, per fi, de córrer, i abocant-se a un cistell, que havia deixat al peu d'una soca, n'estirà frisosament quelcom, i plantant-se garbosament, me donà la cara, deixant-me esglaiat del seu aspecte.

Duia la còfia a la xambergà; anava tota escollada, sense mocador al pit, i sa cara, enquadrada per la negra i desfeta cabellera, blanquejava com la d'un mort, dibuixant-se al centre de son òval, com taques de tinta, sos ulls dilatats i fosfòrics i sa boca entreoberta per la fatiga i l'angúnia. Tota ella tenia un posat provocatiu, però

digne, com una vestal salvatge sorpresa per un faune luxuriós.

Fos imposit per aquella visió, que tenia quelcom de sobrehumà, o fos per l'eina que brandava vigorosament amb sa destra, el cas és que l'Ibo, tot rotllejant-la de prop, li feia vores.

Allavors hi vaig veure clar. L'Esparver anava a fer presa, més l'aucella es resistia com una lleona. >>>

mesa, fent-lo caure de genolls, si bé arrastrant-me ell amb el mateix moviment.

« La lluita prengué un caràcter més feréstec encara. Desfets de mans, però lligats de braços, mútuament reguitnavem de genolls, a rossegons per entre les bardisses que deixàvem aplanades amb el refrec de nostres cossos, bleixant i ruflant de fadiga i ràbia, per sobre munts de fullaraca que, alçant-se com polseguera, a moments ens cobria, com si fins la naturalesa repugnés de veure dos sers racionals lluitant igual que bèsties engelosides.

Entre els brumosos records d'aquella brega ferotge, tinc el d'una ombra que de tant en quant passava per mos ulls, com dibuixant cercles concèntrics a nostre entorn. Era la pobra Coralí que, desfetes a esgarrapades les trenes de son cap, se debatia a prop nostre, plorant desesperada i invocant sempre a sa patrona la Verge del Coral.

— Ibo! Albert! Per Déu, deixeu's! Pare! Pare! Veniu, que es maten! —cridava amb veu de gargamella, que retrunyia per la fondalada, sense despertar més ecos que els basardosos de la selva i penyalars dels cingles, ni trobar més resposta que els escatainets dels picots i merles que s'escampaven pel veïnat.

I, en tant, nosaltres, seguíem lluitant, sense desdir, com llops, barrejant-nos la sang i la suor de nostres cossos. Un moment arribà ell a fer-me amb les dents presa al coll, produint-me un dolor tan intens, que vaig estar a punt de venir en basca; mes, un bestial cop de genoll ben encertat en part sentida, el féu desmossar amb un dolorós gemec i un moviment de lassitud que em donà alguna ventatja. Allavors la lluita, més que entre sers dotats de raó, semblava entre dos elements inconscients que s'ataquen per virtut d'una llei física: ara a sobre, ara a sota, anàvem rodolant tots dos pel pendís, fins a quedar mig suspesos sobre el ribast que llindava amb el córrec, detinguts per un teny d'alzina que, aplanant-se al pas de nostres cossos, no acabà de cedir. Jo el sentia sota els ronyons, i sentia també sobre meu la terrible pressió de la feixuga massa de l'Ibo que, fent-me cruixir la costellada, em privava el respir i esterilitzava mos desesperats esforços per a deseixir-me; vaig sentir com preparava l'eina, que vegí reluir entre ses mans com un darrer llampec de la vida, comprenent que tot era acabat per a

mi. Completament defallit i sense esma ja per a lluitar més, la idea de la mort se'm presentà sense temors ni recances, amb un esvaïment complet de totes les afeccions del món. Anava a clucar els ulls amb la resignació estoica del gladiador vençut, quan vegí engrandir-se aquella susombra, que sempre de més o menys prop ens seguia, i que un cop de tallant sec anul·lava la resistència del teny que ens aguantava, caient els dos pel ribast avall.

Allavors se girà la garba, i era jo qui em trobava sobre el cos del meu enemic, mig estabornit d'un cop de cap que donà a una pedra. Com si el portell d'esperança que tan impensadament se m'obrí em revifés, amb el desig de nova vida, tots els instints de fera, vaig agarbonar-me-li al coll, clavant-li les grapes com ungles d'acer: sa vida era ben meva.

El cap me bullia amb una braó de mil dimonis. "Mata'l!", semblava que em cridaven veus estranyes xiulant-me per l'orella esquerra, i apretava els dits com un boig, fent-li sortir, a l'infeliç, els ulls de la closca i la llengua un pam de la boca. "No el matis!", creia sentir per la dreta quan ja ni la ranera de la mort li sortia per la gorja. Per esma, per instint, per commiseració, per un record d'aquella amistat que un temps havia mig omplert ma existència, o... per inspiració del cel, de sobte vaig afluir, i prenent-lo pel cos d'una revolada vaig acabar d'estimbar-lo fins a la gorga.

Va caure com un sac, però després d'uns quants ruflats, que ressonaren com manxa de forn, per a refer la buidor dels pulmons, se recargolà com un cuc trepitjat, redreçant-se amb moviments de borratxo i brandant l'eina que no havia deixat mai, feia intent de recomençar la feina amb nova ràbia i coratge.

— Li has perdonat la vida i ell no et perdonarà mai! Té; defèn te com puguis! —sentí que em cridava a cau d'orella una veu salvatge que em féu estremir.

Al mateix temps sentia en la mà el contacte calentó del mànec del podall amb què suara la Coralí l'havia tingut a rotllo.

Fos perquè em veia decidit a obrir-li el cap, o fos perquè en realitat se sentís aniquilat pels esforços fets i pel masegament de tot el seu cos, lo cert és que l'Ibo es detingué, començant a gesticular com un boig. Tambalejant-

se, ajupint-se com si cerqués per terra quelcom que no trobava i cargolant renecs estranys i inintelligibles, anà ficant-se dins la gorga, agenollant-s'hi, refrescant-se el cap a grans xarbotades, acabant per ajaure's i rebolcar-s'hi, enrogint les aigües amb la sang de ses nafres, com un senglar queixalejat pels gossos, alçant sovint el cap per a dirigir-me mirades feréstegues de sos ulls sagnosos, com els d'un ca que ha menjat la bola.

Jo, plantat com un enze sobre el marge, contemplava aquelles estranyeses quasi sense consciència de lo que veia, com no fos una mena d'enveja de rabejar-me com ell, doncs també com ell me sentia capolat, febrós i mig fora del món. Darrera meu la Coralí, abraçada a un arbre per a no defallir, sanglotava sordament com presa d'una angoixa mortal.

Per fi, l'Ibo es redreçà, i reprenent el ganivetàs que havia deixat sobre una pedra, s'enfilà pel marge de l'altra banda, espolsant-se com un cavall quan surt del bany. Allí es llevà el gec i començà a escórrer-lo cargolant-lo amb totes ses forces, fent lo mateix amb un mocador que després se lligà al cap per a substituir la catxutxa, que Déu sap on parava. Algun bé devia haver-li fet el bany, tonitzant l'ardència de son temperament sanguini i predisposat a la feridura, per quant tornà a reprendre quelcom de son aire petulant i desvergonyit.

— Ja te'n recordaràs, Picolí maleït, de la jornada d'avui —començà a dir amb veu rogallosa però força reposada—. Jo et juro que amb la sang de les teves venes m'hi haig de rentar les mans.

Ses paraules me retornaren a la realitat, revifant-me un poc.

— I tal si me'n recordaré! —vaig cridar-li—. Com del pecat que he fet no apagant-te el bleix per sempre més, maleït boc de cleda.

Ell, girant-se a la Coralí, sense fer altre estat de mes paraules, li cridà:

— I tu, xarnega ganyona,¹ la teva traïdoria et costarà l'escot. M'has dut aquí amb engany i ho ploraràs...

La Coralí, que semblava reviscolar-se al so de la con-

versa, tota se redreçà, i atansant-se fins al ribast li contestà amb vivesa:

— Tu, volies enganyar-me, follonàs sense vergonya! Tu em donares hora, i si he vingut és perquè no et creia tan llarg d'ungles i tan curt de modos, i si vaig convidar-hi a l'Albert, que res de tu sabia, és perquè us creia companys, i, ademés, no tinc per què escondir-me de ningú.

— Ho ploraràs! —interrompé ell—. I de genollons me demanaràs un dia lo que suara em refusaves, malganosa filla de dos vents.¹

Mireu! De veure aquella mossa, desfeta de trenes, espitregada i desvirondada de roba, corbar sa graciosa i valenta silueta sobre la margera, amb un posat de tràgica protesta, vos haurieu esfereït: semblava una pantera recollint-se per a llançar-se sobre la presa, botant per damunt del torrent. Se ficà la mà esquerra a la boca, mossegant-se els dits amb ses blanques dents, amb tanta força com si se'ls anés a petar, i, alçant la destra amb actitud feridora, exclamà amb inflexions de veu salvatge, que encara no li coneixia:

— Mira: veus? Punyals que em manquessin, bones me foren les dents per a arranar-te les ungles, maleït esparveràs de guatlles totxes! Vés, bèstia! La coneixes pas encara la Molinera.

— Estarrufa't, ara, que ja els abaixaràs, un dia, aquests escandalls de gata rabiosa! —va contestar-li el brètol amb una riallada bestial, refermant les seves insolències.

La sobreexcitació de la Coralí pujant de grau, va comunicar-se'm a mi mateix, reeixint-me tot el coratge de moments abans, i avivant-se'm el penediment d'haver-lo perdonat. Vaig saltar el marge llençant-me furiós i fent tintines.

— Espera'm, malvat escurçó de margera, que te'l faré vomitar d'un glop el verí de gos foll...

Mes ell, que havia recobrat son cinisme i sang freda, no se'n commogué gran cosa. Mentres embutxacava amb una mà l'eina, estengué l'altra amb gesto reposat dient amb sa veu plena i rasposa:

84 1. Se dóna a la ratlla el nom de "xarnecs" als fills de pare espanyol i de mare francesa, o al revés.

85 1. Diu la cançó: "Els vents de França i d'Espanya — se toparen al Portús — i als nou mesos hi naixia — la bruixa de Cabarús."

— Pas avui; aquesta partida ja és fallida! Ne jugarem una altra en la que caldrà que hi posis tot el teu quart i ajuda. Ets més home del que em creia, i me n'alegro, que aixís amb més gust t'aixafaré el cap a la vençuda. Ara només te dic que facis memòria de tal dia com avui.

Son caient de veu tenia tot el to autoritari de son geni despreocupat i resolut. La profecia va saltar-me dels llavis:

— Acabaràs bandoler i de mala sang! Te veig l'estampa! —vaig cridar-li—. Que el qui comença per lladre d'honres, poc li costa de ser lladre de cabals!

Ja ni em sentia; sense tombar el cap, s'enfilà llisera amunt, gesticulant com un orat. Encara una vegada més, aquell nat del dimoni tingué prou ascendent sobre mi per a detenir-me l'acció, deixant-me clavat, com ullprés, per un no sé què de diabòlic que semblava sobreeixir de sa persona. >>

IX

Quan, un poc revingut del meu entontiment, remun-tava el marge, vaig adonar-me de la Coralí, que, mig caiguda, plorava amargament abraçada a una soca, com una Magdalena al peu de la creu. El llastimós espectacle de la pobra noia, plorant el rebregament de la seva honra per la bava d'un galifardeu que ni consciència tenia de la dignitat humana, va tocar-me fonament, per més que va semblar-me que el penediment de la seva lleugeresa acceptant i preparant aquell encontre, que tan car podia haver-nos costat a mi i an ella, entrava per molt en son desconsol.

Amb tot, no tinc pas d'amagar que en el fons de la meva ànima hi sentia una satisfacció estranya per tot lo succeït. De moment ja tenia esbargit aquell maleït dubte que havia començat a rosegat-me les entranyes. No, no era cert que totes les dones fossin unes, com sostenia l'Ibo. N'hi havia d'honrades i que sabien fer-se respectar, i una d'elles era aquella, la meva escollida. El mateix Ibo podria donar-ne fe. Després, el fantasma paorós aquell, del rival desbancant-me per sa gallardia i robant-me l'amor per virtut de sos propis prestigis quedava esvai't també. Encara més: la Coralí i jo ens havíem fet mútuament deutors i acreedors; ella potser me devia l'honra i jo li devia la vida. Això i la circumstància de quedar ambdós per un igual, sots les terribles amenaces d'un mateix enemic, havia d'ajuntar-nos per força, establint una mancomunitat d'interessos que, fins per sa mateixa gravetat, afalagava mon cor enamorat. No hi havia dubte, doncs,

A vegades m'interrompia, a lo millor, amb sortides que em trencaven les oracions, quan, fugint d'amoretetes tontes i no prou entès per a entrar en disquisicions de gènere més elevat, me feia un embull que ni m'hi entenia.

— Vaja, no siguis ximple —me deia ella—: no has pas de fer tants embolics per a dir-me que m'estimes. Veus?, fes com jo: al pa, pa, i al vi, vi.

I repençant-se'm al braç, començava a parlar de ses afeccions i projectes amb la ingenuïtat d'una criatura. A lo millor, se'n fugia per una margera amunt, a pretext de collir una flor, i revenia sobre meu tan a la boja, que, de no empernar-me jo per a copsar-la, perillàvem d'estimbar-nos tots dos.

Vaig acabar per habitar-m'hi, a totes aquelles ingenuïtats d'ànima bosquerola, acallant com una vergonya les esgarrifances de pell que a vegades me produïen. Era com el perdiguer que, ajaçat als peus de l'amo, se'l menja amb els ulls i que amb la mateixa resignació n'accepta una engruna de pa, que una puntada de peu. Lo que no hauria acceptat de cap manera fóra un desdeny ni l'ombra d'un rival, i aquests, en bona veritat, no eren enlloc.

« Per aquells temps vingué l'aplec del Coral tan desitjat. Me presentà a la seva *tanta*, que la rebé plorant i menjant-se-la a petons, dels que me'n tocaren també una bona tanda, segons la costum francesa. Quasi tot el matí se'l passà la noia resant a sa patrona. Al dinar, ella i jo fórem obsequiats com uns nuvis per tota la seva coneixença, que era gran. Algun recel, que jo duia tement impressions desagradables per part de la molta fadrinalla que, a pretext de *li souhaiter le bonheur* l'enrondava com les mosques a la mel i que ja em començava a embafar, fou desvanescut pel bon comportament d'ella, que mai me deixà desairat. A les balles se negà a dansar amb cap solter, i sols per atenció a antigues amistats de família ho féu amb algun casat. Déu sap lo que li vaig agrair tanta delicadesa que em posava boig de satisfacció.

Per a fugir del bullici, ens escampàrem passejant en direcció a la ratlla espanyola, que és a ben poca distància, i al peu d'un marge topàrem amb un marxant d'eines de tall de fàbrica de Ripoll, que feia el seu comerç mig d'amagat per por dels gendarmes. La Coralí el devia co-

nèixer, perquè tot seguit s'hi acostà a mercadejar-li algunes futeses, preguntant-li aviat si tenia ganivets de molla, que en aquell país són prohibits. L'home, després de dirigir mirades esparverades a dreta i esquerra, se tragué un paper de la pitrera, posant de manifest lo que ella demanava. La Coralí començà a repassar amb desimboltura aquelles eines feréstegues, fixant-se en un punyalel d'un pam i mig de fulla, que duia beina de cuir vermell, i el desembeinà tranquil·lament. La fulla, lluenta com de plata, duia per marca un cor atravesat per un punyal i la llegenda: *Justícia, mai venjança*.

— Espia quina eina més joliva —me digué mostrant-me'l rient—. Me l'has de comprar: encara no t'he demanat estrena.

— I ara! No siguis drolla —vaig fer jo—. Què n'has de fer, tu, d'aquestes coses?

— Estàs ben segur de què no el necessitaré mai? —respongué ella a mitja veu sense deixar de mirar la fulla—. Compra-me'l.

Hi havia un no sé què d'estrany, en el seu dir, que em va sorprendre: instintivament vaig recordar-me de l'Íbo i de quan ella el posava a ratlla amb el podall i... res, tenia el cor tan ple de satisfaccions i de desigs de complaure-la en tot, que tot seguit vaig pagar l'eina sense regatejar.

Poc després tornàvem cap al santuari, i ella ja s'havia posat sèria i tornava a tenir entre mans el punyalel.

— Vols que te'l guardi? —li diguí fent posat de prendre-li.

— No —féu ella, retirant-lo vivament i besant-lo—. No vull deixar-lo mai més. —Baixant més la veu i mirant-me amb riella entre maliciosa i ingènua—: Si algú volgués robar-me, com ho faria?

Vaig recordar-me de nou de la tarda del bosc, i penetrant la seva intenció, vaig dir-li resoltament, acompanyant les paraules amb el gesto:

— Mira: si venia el cas, dret al cor i a fons.

— I si aquest fossis tu? —afegí ella, fent més coquetona la riella.

— Si fos jo que anés contra llei, més a fons encara! —vaig respostar-li sostenint-li la mirada.

— Aixís!, eh? —i al dir això brandà l'eina amb movi-

ment tan sobtat i dreturer, que maquinalement m'obligà a fer un salt enrera.

Ella esclatà a riure i embeinant el punyal, que en un santiamén desaparegué de mos ulls, se quedà amb les mans enlaire espolsant-se els dits com dient: "Endevina per on ha passat."

Després, pessigant-se el vestit per sobre els genolls, arrencà a córrer cantant, dret a la plaça, seguint-hi jo com si fos l'ombra del seu cos.

La despedida del Coral fou encara més mullada que l'arribada. Ella volgué saludar una vegada més a la seva patrona i practicar la costum de passar per les mans de la Verge una munió de records que uns i altres li havíem comprat, i mig embolicat entre rosaris, escapularis i mocadors, va semblar-me veure-hi relluir la creu del punyallet. >>

RAPTE DE CORALÍ

« El rosari que tants mesos havia que esgranava, estava arribant a la darrera glòria: els preparatius per al casori estaven molt avançats, havent lograt del futur sogre la condonació d'algunes setmanes del temps fixat. Allavors tornà a ressonar per les afraus de la Garrotxa el nom odiós de l'Esparver, com un eco llunyà de la fama que corria per la baixa muntanya.

Segons la veu popular, l'Esparver era un altre Ser-rallonga, el rei de la baixa muntanya, tenint a son comando partides de cinquanta i més homes, amb los que resistia victoriosament no sols als Mossos de l'Esquadra, sinó també als soldats del rei que per companyies sortien a combatre'l. Ell cobrava forts tributs dels propietaris que volien ser respectats, com també dels mercaders que volien transitar lliurement, i els que s'hi denegaven eren assaltats, captivats i posats a preu de rescat. En Bach de Collsacabra degué pagar, per a lliurar-se, deu mil unces; del Cavaller de Vidrà ne tragué un matxo carregat d'or, sense comptar moltes altres picossades per l'estil.

Son valor personal ratllava en lo heroic; semblava embuixat, doncs no se l'havia pogut ferir mai, per més que en diverses ocasions se li havien engegat a boca de carro a cents els trets. Els minyons del seu comando eren veritables dimonis sense por; no desdeien mai. Mes ell els tenia tant al puny, que davant seu tots tremolaven i al més petit mancament ne feia una penjarella a les branques de l'arbre més proper. Ademés de que feia guerra

als poderosos i tirans, feia caritat als pobres i protegia als desvalguts.

De tant en tant desapareixia com si se'l dragués la terra, i allavors reposava disfrutant de ses immenses riqueses en palaus que posseïa en llocs ignorats, cavats sota les muntanyes, on feia vida de rei, tenint esplèndida taula amb tot el serviment i fins dones per a ell i els seus.

El fonament de la llegenda, massa que hi era; i prou ho sabia jo, pel bon conducte de l'Arbós. Al sortir de la Garrotxa empaitat per l'atraüt de gent que hi atragué amb les seves primeres malifetes, entrà per la comarca de Mieres, recollint alguns dispersos que feien la pràctica a la menuda. A Brions assaltà i robà la rectoria, assassinant al rector. El sometent li aixecà el coure i ell li féu cara.

Desarmà alguns guardaboscós i assassinà per sorpresa a la parella de fusellers de Santa Pau. Sortí alguna força de la guarnició d'Olot i, ajudada dels sometents, el sorprengueren, batent-li la partida i fent alguns presoners que foren executats en dita vila.

Se refugià al Collsacabra, on reorganitzà la partida, accentuant-se, no obstant, la inquina entre els partidaris de l'Ibo, capità nou, i els d'en Briquet, capità vell. Aquest no hi estava per moure tant rebombori, que alarmava el país i revetllava les autoritats; però l'Ibo no feia cas, per lo menys ostensiblement, dels consells d'en Briquet, qual tutela el destorbava.

Poc després assaltava i assassinava uns firataires al Grau, i en un encontre amb els Mossos, hi morí en Briquet, murmurant-se entre els de la partida de que era aquell qui l'havia fet perdre; però ell, que tenia la mà pesant, ne féu penjar un parell dels més díscols, assegurant-se aixís la quefatura.

Ell pla aconseguí augmentar la seva força i prestigi portant a cap alguns cops afortunats, entre ells el segrest d'en Bach de Collsacabra i l'assalt del Cavaller de Vidrà, que li valgueren un dineral.

L'Arbós, amb qui vaig parlar aquells dies, me digué que de lo que la gent contava se n'havia de treure la meitat de la meitat, i lo demás eren falòrnies.

— Però, aixís i tot —afegí—, tinc raons prou sèries per a judicar que passarem un mal hivern. He demanat

augment de força, perquè tinc avís de que l'Esparver se decanta cap aquesta banda.

Vaig quedar-me tot neguitós. Cabalment s'havia acabat la carbonada del bosc, i, tenint en compte el poc temps que faltava per a canviar la situació, havíem cregut que no calia començar-ne una altra, ni sostenir inútilment tants jornalers, majorment que el periodo de relativa tranquil·litat de què havíem disfrutat ens havia esbargit la idea del perill. En resum, que la defensa del molí estava del tot descuidada.

Tot cavil·lant quina determinació prendria i què aconsellaria al moliner, van passar-se encara dos o tres dies. Per fi, un vespre en què ja estava determinat a anar l'endemà al molí i arrencar-los o bé deixar-hi gent per a sa defensa, vaig rebre avís de l'Arbós de que no m'entregués, perquè ja teníem l'enemic a sobre, doncs, segons confiança rebuda, se l'havia vist en direcció al pont del Llierca. Que ell no podia fer res fins a rebre algun reforç de gent que havia demanat i estava esperant d'un moment a l'altre.

Aquesta nova va causar-me un estupor indefinible. Mon primer intent fou dirigir-me corrents cap al molí, però era ja fosc, i en Pep, a qui vaig anar a veure, va dissuadir-me'n, ja que la cosa no podia pas venir d'algunes hores. Decidirem sortir els dos de bon matí.

No vaig dormir gens ni mica, obsessionat per idees terribles, com si pressentís una desgràcia. No era hora ni altra, que no poguent tenir més al llit, saltava a terra, i arranjat de companya, aní a trucar an en Pep, que encara dormia. Poc després, trescàvem a les palpentes dret al coll de Ferrerons.

Jo, pres de verdader neguit, no sabia parlar d'altra cosa que dels meus pressentiments, arribant a comunicar la meva preocupació al bon amic, que acabà per dir-me:

— Home, si ahir nit hagués entès que te les havies agafades tan fortes, t'hauria dit: "Marxem ara mateix."

— Potser ens en penedirem prou, de no haver-ho fet.

Des d'aquell punt ja no parlàrem a penes, sinó que corriem, més que caminàvem, com si més que a prevenir anéssim a auxiliar. Un i altre ens frisàvem per arribar-hi.

Quan el sol anava a apuntar, ja veïem la serralada darrera la qual està el molí.

— Mira —me digué en Pep, senyalant-me una llunyana fumareda que sortia de darrera la carena—. Ja bil·len la carbonera; bon senyal.

— Carbonera, dius? —vaig fer jo espantat de la direcció que marcava el fum—. Si no n'hi ha d'encesa. Déu meu! Déu meu!

En Pep no tornà raó, i seguirem la marxa més anguiniadament que abans. En aquell moment vegérem tombar la carena, en direcció contrària a la nostra, a un vailet que corria esverat.

— Alto, noi! Atura't! —vaig posar-me a cridar.

El minyó es parà i, entrant en recel, saltà del camí. Allavors, sense saber lo que em feia, vaig tirar-me cap an ell apuntant-li l'arma, amb lo que, agafant més por, s'es-corregué per dins del bosc. Comprenent que era un misatger de males noves, vaig tractar-me a mi mateix de bèstia per haver-lo esquivat tan tontament. Ja no corriem, volàvem amb el desig de tombar el caire i veure lo que era allò. Començàrem a sentir fortor de cremadis.

Al tombar la carena el cor me féu un bot: el molí cremava; però lo que més m'aterroritzà, fou la soledat i silenci enmig del que les flames s'arboraven ensenyorides de la meitat del casal. Ni una ànima viventa enlloc, ni un crit demanant auxili, ni ningú que el prestés. Això m'esvaí la darrera esperança de que l'incendi pogués ser casual i de que es limités la desgràcia a les pèrdues materials.

No sé com ni per a on vàrem recórrer el trajecte que encara ens separava de la casa: sols recordo que vàrem intentar l'entrada per la porta de baix, però les flames que venien de la quadra de la mola ens ho impediren. Allí cremava un munt de fustam que no perteneixia a la quadra; el sostre de posts de la cuina havia pres ja, com també els cairats i bigues de la teulada. Vàrem dar la volta per a entrar per la porta de dalt, trobant-la oberta i arrencada dels golfos. A l'abocar-m'hi vaig sentir remors de veus.

— Qui hi ha per ací! —vaig cridar amb veu quasi afònica per l'esglai, preparant l'arma.

Quasi al mateix temps aparegueren entrebancant-se dos minyons a qui sortosament vaig reconèixer a temps. Eren dos llenyaters que, passant casualment per allí

prop, hi havien acudit. Tenien les cares finades i els ulls esglaiats.

— Ací hi ha un mort! —cridà un d'ells.

Sobre els graons de l'escala que conduïa a les peces baixes, jeia l'infeliç moliner, bocaterrosa i enmig d'un bassal de sang, la que regantellava per les escltexes de les posts mal ajustades. Mig boig de terror i amb el cor batement-me com un cavall desbocat, vaig saltar per damunt del cadavre en direcció a la cambra de la Coralí, entrant-hi sense miraments. Estava de fum que quasi no s'hi veia; la roba del llit era regirada, com també la d'un catre en què hi dormia la minyona, mes ni una ni altra eren enlloc. Ben convençut d'això, vaig sortir mig borratxo de fum, corrent d'ací d'allà com un ximple, passant per damunt de fustes que ja cremaven, amb evident perill de caure dins de la foguera. Tot estava en renou i en certs indrets s'hi veien els mobles i eines apilotats amb tota la intenció d'afavorir la crema.

Enmig de la fetor de robes i llama cremada, començaren a pujar de la cuina unes bafarades de carn fregida que regirava les entranyes. Convençut, amb horror, de que allò era algun cos humà que es consumia, i, no sent possible arribar-hi per l'escala, que era una brasa, vaig escalar la finestra.

I tal si cremava: era el mosso que jeia estirat damunt del postam esfondrat, sostenint-se sols per una biga que, com a més gruixuda, no havia cedit encara; tot son cap ja era mig consumit per les flames i els humors del cos regantellaven encesos a la quadra de baix. Me retirava horroritzat i un si és no és tranquil·litzat de que no era la Coralí com m'havia temut, mes un toc de caritat me féu intentar de recollir el cos d'aquell infeliç, per a evitar la seva profanació. Era impossible: la finestra era una boca de forn i sobre l'empostissat no hi havia on posar-hi el peu. Ademés, la bafarada de carn cremada que la finestra gitava tapava els esperits. Aquell espectacle encara avui me regira les tripes.

Vaig tornar a l'era, sempre frisós i desesperat per lo que seria de la Coralí, i vaig topar-me amb en Pep i l'altre llenyater, que estaven auxiliant a la minyona, que acabaven de retirar de l'estable, agarrotada i sense sentits, atuïda pel fum.

En aquell moment, en Pep s'alçava i, dirigint-se'm amb la cara verda com un mort i amb una veu que denunciava un immens desconsol, me cridà:

— Albert, se'ns l'han enduita!

No se'm va pas ocórrer preguntar qui, ni an a qui, doncs ben clar ho llegia en les alterades fesomies del meu bon amic, i ben clar ho tenia al fons de la consciència, que em feia pressentir lo més terrible. Si l'hagués vista morta, no hauria pas sentit aquella terrible patxada que semblava m'hagués esberlat el cor.

Robada la Corali, i robada per l'Esparver!

Vaig caure de front sobre la llosa de l'era. >>

Als infeliços subjectats al turment, l'excés del dolor els fa revenir de les basques que el mateix dolor els produeix. Lo mateix me passà a mi: tot fou donar de cap a terra i tornar-me a aixecar revingut per la força del mateix dolor que m'aclaparava. La primera impressió fou un accés de ràbia, que em féu cloure els punys disposant-me a envestir tot quant se'm posés al davant, però lo que tenia més a prop no eren més que imatges dolorosament simpàtiques, ben impròpies per a desfogar-hi el meu furor. Els dos llenyaters esgrogueïts i consirosos, no sabent a qui atendre, si a nosaltres o a la criada que arraulida en un racó de l'era estossejava el fum que havia dragat i gemegava dolorosament. Ens miraven compassius sense res fer. En Pep sanglotava com una criatura.

Entontits i esmaperduts, seguíem corrent d'ací d'allà empaitats per les turbonades de fum espès i pudent que, cargolades per les bufades de llevant, a moments ens embolcallaven. Recordo, sense tenir idea clara d'on eixien, que ara un, ara un altre, anaven apareixent nous espectadors, que, fets uns enzes com nosaltres mateixos, contemplaven els progressos del foc, sens ni pensar en fer res per a deturar-los.

Per fi el cadavre del moliner fou retirat d'entre les flames, i algú tragué a braços llençols i altres robes amb què tapan el cos horriblement desfigurat del mort i les carns nues de la infeliç minyona que avergonyida es negava a moure's del seu racó.

En quant a l'atac, poca cosa en deia la criada. Quan

EMBOGIMENT i RECERCA

innaccessibles, en busca de balms i cofurnes, de grutes i vores ignorades o no visitades per ningú, descobrint racons esfereïdors i basardosos, que a mi mateix, fill del país, m'eren sorprenents, dormint a la intempèrie, mal abrigat i alimentant-me del bosc o acceptant els rosegons de pa que els carboners i artigaires m'oferien.

« Allavors prengueren més peu aquelles exaltacions de mon esperit, afollat de beure sang, de queixalejar carn viva, d'esgarrapar entranyes palpitànts, i corria com un desesperat fins que el cansament i la son me rendien. Després, en moments de major sossego, la donava per armar-me de paciència i, com l'aranya a l'aguait, passar-me hores i fins dies enters al peu d'una cova, a la vora d'un viarany, sobre un collet, esperant amb estúpida passivitat que el que buscava vingués a caure per ell mateix a les meves mans, fins que, canviant novament de tàctica, tornava a rastrejar per instint com els perdiguers, en tant que la debilesa del cos i els dolors periòdics de la ferida del coll me preparaven noves exaltacions i desesperos.

Així vaig passar setmanes, cospant totes les inclemències de l'estació. Una boira persistent me tingué esmaperdut per espai de tres dies, consumint-me en una desesperació sorda, sense objectiu. A voltes, esquinçant-se la boira, em trobava de cara a un espadat que em barrava el pas o bé de peus sobre un avenc, en qual fons hi veia, com a vista d'aucell, els arbres centenaris alçar cap a mi ses soques i branques cobertes de molsa verdosa i entorn s'hi descabdellaven encara dèbils filagarses de boira, com vaporades nascudes de l'ardència de les entranyes d'un monstre esbaconat en matinada d'hivern.

Cas estrany! Allavors que m'hauria bastat allargar el peu o amollar les mans per a estimbar-me i acabar d'un cop amb aquella vida de desespero, me'n sentia guardat per una mena de compassió estranya de mi mateix, procurant convèncer'm de que no era pas mon destí morir colltrecat com una cabra i m'apartava del precipici que m'atreia, com s'aparta a un noi d'un perill.

En moments de concentració, de vegades recociava entre els records de la infantesa, de quan ma santa mare m'apeixia amb les cristianes ensenyances de què ella estava sadollada, quelcom que em rescalfés, com el pastor enfredorit grata entre les cendres de l'apagada carbonera

per si hi troba encara alguna brasa amb què encendre un fogueró; i, quan passava frec a frec les ermites que, com les de Sant Sebastià i Santa Brigida de Lliurona, tantes vegades havia visitat en companyia d'ella i de l'avi, m'atansava a la finestrala, guaitant aquells altars on hi veia els pitxers tantes vegades omplerts per mes mans de noi. I... res, ni l'oració del pàrenostre em recordava per a remullar mos llavis enfebrats. Aquelles visions lluminoses d'altres temps passaven davant mon cor com la llum de la candela davant de les nines del finat, que encara guaiten i no veuen.

Sols me movien els llocs que em portaven records de la Corali, mes, sabia jo dir de quina manera em removien? El molí cremat, l'Alzinar Vell, el camí de la Muga i tants altres llocs que havíem trepitjat, sols o acompanyats en aquell oasi del desert de la meva vida, em despertaven reminiscències ben doloroses, que com a tals podien denotar encara un signe de vida espiritual, però, Déu meu!, que amb elles s'hi acoblaven recances impures, com agreujaments d'ocasions desperdiciades que no tornarien mai més.

Un dia, més febrós i més entenebrat que mai, va atrapar-me la fosca al bell cim del puig de Bassegoda, fins que el rellent de la nit va desensopir-me, i comencí a baixar per la part de tramuntana a la claror d'una mitja lluna malaltissa que amb prou feines me deixava entreveure on posava els peus, enfonsant-me en la pineda que davalla fins al Camp dels Emigrants.

Aquesta era, en bona part, incendiada de fresc, presentant-se negra i fumada com boca d'infern; les robustes canonades se destacaven sobre la dèbil celistia esmotxades per damunt del forcat com columnes d'una catedral gòtica quals naus haguessin sigut esfondrades per la violència del foc. Moltes jeien per terra mig carbonitzades o havien quedat estontolades sobre llurs veïnes, i algunes, rosegades per la base, s'havien tombat sobre les roques formant balança i apuntant al cel, com colossals peces d'artilleria. El sòl de terra estava atapeït de cendra fosca i de munts de carbonija que cruixia a sota els peus o s'envescava per les cames, efecte de la reïna plorada per les soques, que, en alguns punts, fins havia format regalims i tolls de fang llepissós com posterma. En cert indret on la

cinglera s'acanalava formant com una xemeneia, la força de la corrent havia avivat l'incendi en termes que el bosc quedava allí ras, com si n'hagués passat un bufarut, i les roques calisses de les altures havien quedat cuites, engrunant-se en còdols que blanquejaven escampats per sobre la tofa negra de la llisera com despulles d'un ossari profanat.

És indescriptible l'aspecte infernal d'aquell espectacle. Tot era fosc, negre i paorós: en alguns punts encara s'hi sentia l'escalfor i s'hi veia espurnejar el caliu entre pilots de brossa carbonitzada. L'atmosfera era irrespirable, en certs indrets, per la fortor de la reina barrejada amb nasades de carn socarrimada, i el vent treia sons tètricament metàl·lics dels pocs branquillons que restaven de les soques despullades. Tot era mort: la terra, les soques, el cel blanquinós i fred sobre el que aquestes se retallaven i fins la lluna esmortuïda, qual claror quedava anul·lada al reflectar-se sobre aquelles negrors de sutge. Jo també em contemplava mort, vagant sols en esperit per aquells llocs de desolació, dels que, pres de la basarda dels cementiris, volia fugir-ne sense trobar mai la sortida. Per fi, començant a trepitjar verd, vaig córrer encara més, deixant enrera la taca negrosa fins que, ja lluny, vaig caure esdernegat sobre la molsa al peu d'un corriol, adormint-me de fatiga més que de son.

Però, amb la quietud del cos, va començar la seva feina el cervell, dibuixant, sobre aquell fons d'infern del que estava obsessionat, escenes diabòliques de dimonis tips de carn i dones pròdigues d'elles mateixes. Els dimonis eren l'Ibo i els seus, que reien ensopits, com sibarites en plena digestió, i entre les dones hi havia... ella, la *cap de trons*, alta, garbosa, però xuclada i caricaturesca. De les belleses pagesivoles d'altre temps ne conservava sols el gesto provocatiu, i encara transformat, com interpretat per la imaginació d'un crapulós.

Jo també ho era, un dimoni, però un pobre dimoni macil·lent i afamat que de bona gana m'hauria aferrussat a les deixies d'aquells malfarts. I la Coralí començà a mirar-me amb aquell aire de befa i compassió que algun dia li havia conegut, i es disposà a donar-me, com a un pobre pidolaire, les llepies d'aquelles carícies de què els altres ja n'eren farts. Acostà sa cara a la meva, i sentia l'alè libidi-

nós de la seva boca; sos llavis freds i humits com un cuc de fangada se posaren sobre els meus, produint-me una sensació tan ingrata que em despertà. En aquell moment, una silueta negrosa i llarga brincava pel meu davant, anant a fondre's entre les tenebres del bosc, quedant sols visibles dos punts lluminosos i bellugadissos, com dues cuques de llum.

Allò no era pas somni, era pura realitat. Un lloparràs, creient-me mort de cos com ho era d'ànima, havia vingut a donar-me sa besada, l'òscul del fosser. >>

repetides empentes i batudes, havien desaparegut del país i en Rafel s'afanyava a aprofitar l'ocasió, recludant paquetaires, homes i dones, per a fer el gran negoci. Més tard l'Arbós, cridat per altres atencions del servei, també desaparegué de l'escena. Alguns dies després, jo, amb quatre companys més, anàrem a rebre'l vora Tortellà. Venia amb una dotzena de mossos reclutats dels puestos més llunyans i aplegats amb gran misteri, caminant sempre de nits i sense deixar-se veure de persona humana. Amb les mateixes precaucions anàrem a encauar-nos a la cova de l'Albarda, on permanesquérem per més de deu dies enterrats sense treure el nas al sol.

« L'itinerari d'entrada d'en Rafel amb el seu frau fou senyalat per la Muga i canals d'Uja, i la ratera on devien ficar-se els trabucaires, l'encinglada tuta dels morts, sota Ribelles, en els trencs de la raconada de Brull. La posició era immillorable (traïció a part), ja que en menys d'una hora se posava sobre l'expedició, que indefectiblement havia de caure tota en ses mans per més gent que la guardés; però aquesta fou la part més difícil del plan, ja que l'astut Esparver repugnava d'engabiar-se, i sols quan se covencé de que la presència d'ell i els seus, que no havia respirat per enlloc, podia d'un moment a altre ser notada i de que els seus se negaven a entrar-hi si no el veien an ell i, en fi, de que, passada aquella oportunitat, no se n'hi presentaria d'altra, se determinà a tancar-se a la vigília del dia senyalat, després que els seus ho havien anat fent per tandes i en successives nits.

Jo me'n feia creus, no comprenent quina mala manya podia conduir, a un home que era de la pell del dimoni, a tancar-se com un conill dins un cau encinglat on s'hi anava sols per un viarany format per un relleix de la cinglera, tan estret i perillós que bastarien quatre per a barrar-li el pas, obligant-lo a morir de fam. Seria la mateixa hora tonta que portà al famós Trucafort i sa partida a morir emmetzinats com rates sota les parets del mas de la Sala, i la que féu caure al terrible Planademont en el parany innocent que es tramaren a l'hostal dels Plans, per juguesca, quatre fadrins mig borratxos.

Sortírem de la cova de l'Albarda nit fosca, i, a través el Llierca que anava gros aigua enllà, emprenguérem la cinglera del Salt de la Núvia, amb intent de resse-

guir la gran cornisa fins al trenc de... Un altre escamot a les ordres d'en Rafel, tot figurant acompanyar l'expedició dels contrabanders, devia concórrer-hi per Ribelles i tapar altra fugida de la cova, que, encara que quasi inaccessible, era de suposar que l'investirien els bandolers al trobar-se encorralats.

És incomptable el número de precaucions que durant la penosíssima marxa féu prendre l'Arbós, algunes d'elles que semblaven trivials i fins ridícules. Ens escorcollà, despullant a tots de tabacs, esca i foguer per temor de que algú distreta o intencionadament fes llum; ens féu deixar les mantes i tota impedimenta que no fos el fusell i les municions, i als mossos els alts barrets, per molestos i inútils; prohibí, baix severes penes, pronunciar cap paraula que no fos necessària i encara a cau d'orella. En molts indrets anàvem descalços amb les espadenyas lligades al coll o marxant de quatre grapes, i com en alguns punts la fosca era tan gran que ningú veia al que davant d'ell marxava, ens féu treure la camisa fora les calces per sobre les anques, a l'objecte de que, obirant la blancor, no es trenqués la corrua. Al davant de la fila marxaven dos dels quatre paisans, guies de confiança; darrera d'ells el seu segon i els altres dos paisans intercalats, perquè, en el desgraciat cas de que es trenqués la filera o de qualsevol incident, no quedés tothom sense guia. Darrera de tots anava jo, i ell després de mi, atent sempre a l'ordre, a recomptar la gent sempre que li venia bé i transmetent veus i ordres de boca en boca, filera amunt, i fent preguntes, qual resposta tornava pel mateix conducte filera avall.

Així caminàrem hores i hores, sense fer gaire via per les dificultats i precaucions de la marxa, pels repetits altos que fèiem, tant per a descansar com per a sotjar qualsevol moviment i soroll que pogués denotar el ser espiats. L'Arbós partia sempre del benentès de que se les havia amb un enemic tan astut com ell, i tampoc concebia bé que hagués pogut ficar-se a la ratera sense prendre mil precaucions, semblant-li que fins les mates havien d'espigar per compte seu els nostres moviments.

En sent a l'indret del puig de Sant Martí estàvem verament llassats, però com hi ha millor petja poguérem venir-nos un poc, si bé l'Arbós redoblà les precaucions,

malgrat les quals ara era una pedra que rodolava, ara un boscall que petava en sec, posant-nos els cabells de punta i fent desesperar a l'Arbós, que de baix en baix renegava com un oriol. Baixàrem la clotada de Segàs, i, vorejant les cingleres de la raconada de Bruis, prenguérem una vessant escabrosa que mira de cairrell l'espadat on hi ha la tuta. Allí es parà la gent; uns pocs, amb l'Arbós, ens avançarem fins arribar a poc més d'un tret de pedra del lloc on desemboca el viarany que ve de la cova. La ratera quedava tancada.

La celística matinera començava a apuntar per orient, però encara les tenebres de la nit no eren esvaïdes més que per la dèbil claror de les estrelles.

Fora el ressò de les cascates que remolaven a nostres peus, la quietud era absoluta, no sortint de les boscuries més que les remors placèvoles de les nits calmes, i a mi em semblava impossible que allò pogués preludiar altra cosa que una matinada esplèndida com tantes altres; no podia capir l'existència a quatre passes de l'home terrible, rodejat de trenta saions armats fins a les dents. En mon escepticisme, creia la jornada fracassada com les demés. L'enemic, si hi havia sigut, ja havia volat, i gràcies que no fóssim nosaltres els enganyats. Ademés, jo no sentia pas aquell interior desfici, aquella contorbació d'esperit que altres vegades me delatava la proximitat d'aquell poder amb qui pugnava de tant temps. Fins l'Arbós semblava com entontit i temerós d'haver treballat pel dimoni; crec que igual que jo li semblava impossible que el terrible adversari, aquell rei dels trabucaires en l'esplet del seu poder, hagués pogut cometre la burrada d'anarse a aclatar en un lloc sense més sortida que el viarany que com una reglada fosca creuava l'espadat d'allí enfront.

De sobte es sentí un cant d'au matinera que l'Arbós reconegué per una contrasenya dels nostres, i no s'enganyà; féu la contesta pel mateix estil, i als pocs minuts, com un conill d'entre la brossa, aparegué un home. Era un dels que, aclatats dies ha entre les mates del bosc, vigilaven el moviment de la cova.

Estava escrit que aquell dia era la nostra. Tota la llodrigada era a la trampa; "amb el berro i tot", deia l'Arbós fregant-se les mans. I encara aquell home ens ha-

via aplanat el camí d'un obstacle que podia haver-ho tirat tot en orris. S'adonà de que l'Esparver per darrera precaució havia deixat un home per a vigilar els encontorns del pas de la cova; ell, comprenent la gravetat de la cosa, no el perdé de vista de tot el dia, i a entrada de fosc, acostant-s'hi amb tota l'astúcia d'un llop cerver, se li tirà a sobre, escanyant-lo sense donar-li temps de dir ai! Amb aquesta mateixa senzillesa ell ho contava.

L'Arbós quedà, amb la nova, tot transformat: li desaparegué aquell tremolor de barbata, que en ell designava ràbia concentrada i impotent, i posà una cara de Pasqua com la del caçador que ha trobat la ratera plena. En quant a mi, ni ho sé lo que sentia: aquella mena d'insensibilitat de moments abans desaparegué, és cert. La idea de que l'esca del pecat de tota la meva vida, la font de totes mes desgràcies, el rival avorrit que s'havia complagut en llatzerar sense compassió la meva ànima, era allí a quatre passes, voltat dels seus sicaris, dormint la son dolça del miserable venut, no hi ha dubte de que aixecava en mon cor, entre el munt de rancúnies i d'odis acumulats, aquell agredolç de les grans venjances satisfetes; però, amb tot, quedava un buit per omplenar: potser la consciència de que el mal que m'havia fet era ja irreparable, si és que havia de conceptuar perduda la Corralí, en qual cas totes les venjances del món no arribaven enlloc. Lo cert és que aquella situació, tan sospirada i glatida, aquell nèctar dels déus que tenia a flor de llavi, a mi mateix me sorprenia de que no em fes més pler.

En aquestes estàvem, quan a algú li semblà que el reviró fosc que el viarany marcava enmig de l'espadat, s'engruixia i tenia moviment. La fosca encara era espessa, per més que a l'orient s'anava eixamplant la taca lluminosa que precedia al crepuscul matinal. Amb tot, les llambregades d'uns i altres confirmaren aviat la dita del primer, de que al viarany de la cova hi havia moviment. De fet, una corrua de grops negres, caminant amb molta precaució per por de mancar amb la fosca el peu i estimbar-se d'una elevació de més de cent cinquanta pams, anava resseguint el viarany; els primers estaven ja a unes poques passes de la rostada on el corriol s'eixamplava, si bé l'espadat continuava sota, però menys sobtat i més brut de brossa.

Es produí entre nosaltres un curt moment de confusió, que l'Arbós dominà al punt amb enèrgiques interjeccions sordes donades a mitja veu. Quatre mossos s'avançaren entre la bardissa amb ordre de tancar la sortida, enc que fos a baionetades; el nostre lloc fou reforçat pels que havien quedat més amunt, i el mot d'ordre de l'Arbós fou: "Apuntar bé i estalviar municions!"

L'enemic degué apercebre-se aviat de nostre moviment, que fou bastant fressós, si bé de moment no degueren comprendre de què es tractava, però no tardarem en sentir algunes veus d'alarma seguides d'una remor confosa. "Som traïts!", se sentí clar que algú deia. Els del cap de la fila apretaren el pas amb ànim d'engolfar la rosta, mes allavors la carrabina de l'Arbós donà la senyal de l'espetic i les bales començaren a rebotar per la cinglera amb xiulets esfereïdors. Els del cap de la fila anaren a capgirells i de seguida la regata fosca començà a degotar taques negres que desapareixien engolides per l'abim. Eren cossos humans que, ferits per les bales, no podent aguantar-se sobre el corriol, on no hi havia lloc per a retorcir-se, anaven a baix. Molts crec que queien abans de ser tocats, amb la precipitació de la reculada o empenyuts per altres que, plens de terror, com els naufrags, defensaven la seva vida a costa de la dels demés. És indescriptible aquell espectacle de mort desenrotllat de sobte enmig de l'apacible solitud de la naturalesa adormida: els crits esgarriuosos dels que s'estimbaven, les malediccions i renecs dels que encara s'aguantaven, sobrepujant als retrunys de les trabucades que sonaven, repetint-se com tronades, per aquells racons espadats, i a baix, al fons d'aquells crenys que s'obrien igual que mandíbules de dragó, la braó cadenciosa de les cascates, marcant com un moviment de deglució del monstre famolenc de carn humana... i nosaltres n'hi donàvem tanta com podíem, però ja podíem donar-n'hi força, que no diria pas mai prou.

La filera s'anà aclarint i acabà per fondre's. Els més caigueren a baix, algun quedava mig penjat com pellinots de drapaire, i els demés tornaren a aclatar-se a la tuta, on se'ls sentia disputar i lamentar-se a crits, tot esperant la segona batuda. Sols alguns pocs havien fet foc, sobretot els de cap de fila, però els infeliços ni veien on

apuntaven, i més els hi haguera valgut guardar llurs trets per a clavar-se'ls sota la barra.

Entremig de la braó de la lluita, o, per millor dir, del carnatge, se sentí vers al cap de la filera uns cops secs com si destralegessin un plançó, i després un refrec de branques timbera avall, com d'una alzina que els carboners estimben des dels relleixos de les cingleres. Potser ningú més va parar-hi esment, sinó jo. >>

SEGON
ATAAC
==

Allí en Rafel se tancà amb l'amo de la casa, quedant-me jo badoquejant per la porxada sens que ningú em digués fes-te ençà ni fes-te enllà. Després sortí, i, mentres l'amo s'arranjava a peu de marxa, ell me digué que jo em quedaria allí fins a la tarda, en què vindria a buscar-me. M'encarregà en gran manera que fes bondat, que no inquietés a ningú, i que no em mancaria res. Jo vaig veure'l partir amb aquella recança del gos que veu marxar a l'amo, però amb la inconscient i ben infiltrada idea de que devia obeir ses ordres.

« En efecte, res me mancà. Les dones me serviren esmorzar, i després vaig posar-me a jaure al sol com un ca desfeinat. El coll me dolia molt i sentia una pesantor al cap que em feia aclucar els ulls. A migdia em serviren dinar, i, en acabat, vinga jeure de nou amb les mans apretades a la gargamella, on somniava que hi tenia un llop arrapat. En sent a mitja tarda es presentà un minyó, prou conegut meu, dient-me que em venia a buscar de part d'en Rafel, que ens esperava cap a la riera d'Escales. Partírem, i, sens canviar paraula, caminàrem més d'una hora i mitja, fins que trobàrem an en Rafel junt amb altres individus armats, entre ells una parella de mossos de les Esquadres, part d'amunt del pas de Prius. En quant ens ajuntàrem, en Rafel prengué un fusell, que prou el coneguí, perquè era el meu, i, entregant-me'l, digué:

— Té, Albert: aquí tens la teva arma, carregada i encepada. Avui veurem el llop; te posaràs a l'aguait allà on te diré i, en quant el tinguis a tret, viva Déu!... que els ulls no et facen pampallugues. T'ho vaig prometre i t'ho tinc.

Igual que Samsó, que diu que tornà a recobrar amb la cabellera la força perduda, al recobrar jo la meva arma em semblà recobrar bona part de les meves energies d'abans. Tornaren a rebrollar en mon cor les rancúnies mortes o dormides, i clapes de sang passaren com llam-pades davant de mos ulls. Quelcom d'això es degué traslluir en mon exterior, perquè en Rafel, encarant-se'm, afegí:

— I que hi hagi seny, eh?, perquè t'hi va la pell.

Deixàrem la riera, emprenent costa amunt cap al Celler, caminant bosc a través, enginjolant-nos pulit a pulit entre alzines centenàries i moixals impenetrables. La co-

lla s'anà reduint per parelles que a dreta i esquerra s'escampaven a prendre punts. Quan quedàvem ja sols en Rafel, els mossos, el minyó que vingué a recollir-me i jo, érem ja a les envistes del Celler i allí ens paràrem bona cosa per a donar temps a que les parelles escampades arribessin a llurs punts de parada. Després caminàrem encara mig quartet, i en Rafel, senyalant-me un petit corregall que desembocava de la gran depressió de la muntanya:

— Tu et quedes aquí amb el teu company; el llop, si no queda al jaç, serà sens dubte per aquí que buscarà sortida! Doncs ull viu i bona sort! —I desaparegué amb els mossos entre l'espessura.

Ja començava a llustrejar i la selva prenia l'aspecte misteriós de les soledats al caure el dia. Jo estava en una mena d'inconsciència estranya que, no obstant, no em permetia perdre cap incident ni deixar de desxifrar cap de les remors que del sotabosc se desprenien. Sentia una mena de rabior fonda que em feia frisar el moment de poguer botar com una pantera sobre la presa; però, amb tot, aquesta presa, en l'estret camp de la meva imaginació, no prenia una forma ben definida de bèstia o de persona.

Passaren llargs moments d'espera sense que amb mon company ens creuéssim paraula xica ni grossa; els dos, arraulits al peu d'una soca, escoltàvem atents, quan ja els ulls començaven a perdre la forma dels troncs més llunyans. Per fi s'aixecà una vaga remor, allà, lluny, cap a les profunditats de la vessant al peu de la cinglera, sonaren alguns trets i entre l'alabrall de crits inintel·ligibles se percibí clara una veu que deia:

— Talaia avall, els del córrec!

Ens posàrem de peu i passaren encara alguns minuts sense que poguéssim orientar-nos. Després se senti cap a nostre indret un rossegall de bardisses, com el rastre d'un senglar encaçat, cap a la dreta un poc amunt. Vaig dirigir-me cap allí corrent, mentres mon company me cridava:

— No ens moguem d'aquí! És el córrec, que hem de vigilar.

Però el meu instint de gos me portà dret a la trajectòria que duia la peça. Vaig esperar-la en una petita cla-

riana i allí ens topàrem tu per tu, quedant-nos parats, estemordits, com horroritzats de mirar-nos l'un a l'altre. Ell caminava a grosses batzegades com un aireferit, obrint-se pas entre les bardisses amb l'empenta d'una allau, tot deixant-hi un rastre de pellingos de roba i de carn. Duia unes barbasses cargolades a badies que penjaven d'una cara reduïda a la pell i l'os, com una mòmia de frare caputxi. Dins de les conques de sos ulls, que de tan foscos semblaven buidats, hi ballaven dues guspises de foc i amb ses mans de calavera armades amb ungles d'esparver empunyava amb l'esquerra un boscall amb el que s'ajudava per a fer el saltiró i amb l'altra el retaco engallat.

Brevíssims instants durà nostra suspensió.

— D'on surts? — digué ell amb veu que li baumejava dins del pit.

— On vas? — vaig fer jo quasi al mateix temps.

— A l'infern, i tu al darrera meu! — va respondre amb veu sinistra, ensems que, engaltant-se simultàniament les dues armes, ressonaven els dos trets en un mateix barbol.

Vaig sentir que l'arma em desapareixia de les mans, feta estelles, amb una sacsejada forta que em féu trontollar, i per entre el fum de la pólvora vegí l'Esparver que també esgarrapava per no caure, i em llancí sobre d'ell, començant els dos a rodar a capgirells per damunt de la gleva. Aviat vaig poguer aferrussar-me-li al coll, començant a rosegat-li la carn amb una força inconcebible: me sentia més gos que mai, i l'esfrimolar entre mes dents aquella carnassa dura com sola, em produïa una sensació de plaer intensa enterament pròpia de les bèsties. A poc sentí als polsos el refrec d'un canó de fusell que s'introduí en la boca bleixanta del meu enemic; després, un retrò que feia esclatar quelcom com si fos un carabassot podrit, semblant-me que era el meu propi cervell que es desfeia amb un xarbot de fang; després... res més... el meu ser quedà desfet, com engolit per les tenebres del no-res. >>

LA PUNYALADA

« Una tenebra impenetrable, un silenci absolut i una buidor immensa embolcallaven mon esperit sepultat en les negacions del no-res. Poc que tinc consciència de lo que va durar aquell estat, perquè les tenebres, el silenci i el baucis, signes de mort, anullen la idea del temps, que és el darrer signe de vida, ni tampoc tinc idea de per on se filtrà en aquell caos una porció microscòpica de llum que dissolvent-se en aquelles tenebres les tornà en grisalla fosca com besllum de nit d'hivern, ni de com, ponderant-se aquesta essència lluminosa, com les nebuloses en la formació del món, formà taques grises que dansaven estranyament per l'espai fins a conglomerar-se en una sola de major potència que, fugint sempre de la visual, resseguia una òrbita majestuosa a mon entorn.

I aquella taca semblava prendre formes positives com de signes cabalístics indesxifrables per a una intel·ligència majorment atrofiada com la meua, per més que sentia iniciar-se en mon ser com una voluntat rudimentària de penetrar-los. Anys, sigles, potser, d'evolució penosa em semblava que representava guanyar camí en la revelació d'aquell enigma: revelació que pressentia, que desitjava i fins que perseguia amb una obsessió de cervell enfebrat, però que la falta de pressió del medi ambient en què em debatia, engendrant sols unes ànsies malaltisses que amb tot pesaven dolorosament sobre ma consciència embrionària, no em permetia assolir sinó per modo lent i mesurat. Poc a poc, no obstant, anava prenent nova forma aquella taca cabalística, i la idea co-

mençà a apuntar entre l'enrevessada xarxa de l'enigma, idea representativa d'una forma humana. Era ella.

Qui era ella? Jo ja no ho sabia: sols trobava que aquella forma s'identificava amb quelcom que jeia mort dintre meu; que s'emmotllava amb algunes de les despulls d'allò que abans en mi vivia, com la forma del poll acabat de néixer s'ajusta encara a les clofolles de l'ou que l'ha emmotllat. Però, a mida que avançava la gestació d'aquella idea, semblava irradiar sobre el meu cervell una major energia que tornava en major accelerament del període evolutiu d'aquella. Després de la vista, començà la reacció del sentit de l'oïdo: de primer, era sols una munió de sons indeterminats que comprenien des de la confusa braó de la cascata fins a l'estrident metàl·lic resso del rotllo de la iglésia, que arriben de quan en quan a ponderar-se fins a formar la paraula *Albert!*, que jo tampoc comprenia lo que significava, però que l'esquifinyall de consciència que se m'estava formant recollia com a pertinent a la idea que em subjugava. Per fi, entre la buidor de l'espai, alguns cops sentia contactes que semblaven coadjuvar a l'obra de resurrecció que tan treballosament s'estava realitzant; i la idea acabà per aparèixer, encara que confusa i difumada potser per falta material de llum o tal volta deficiència dels òrguens destinats a apreciar-la. Era la Coralí que tenia al davant.

Una volta precisada la fórmula que obrava el miracle de ressuscitar les meves potències mortes, semblà que aquestes caminaven dretament vers la plenitud de llurs ideals.

Recordo haver recollit, no sé on, una llegenda estrangera que arrenca de les foscos de la mitologia índica; se refereix an aquells temps en què les pestes assolaven aquella terra cobrint els camps de morts, pitjor que les més cruentes batalles. Suryà, divinitat representada pel Sol, se condolia de tanta matança i volia posar-hi remei retornant la vida a tants infeliços; però Agni, que és el foc, i Indra, que és l'atmòsfera, se negaren a coadjuvar a la piadosa obra del Sol, i aquest, no atrevint-se a posar-se de cara als seus companys de trinitat, facultava a la seva filla, la Lluna, perquè fes lo que pogués, i aquesta, de nit, pretenia vivificar els cadavres descompostos que cobrien el sòl. Però aquests, mancats de l'alé d'Agni, que repre-

senta la vida espiritual, i del d'Indra, que representa la corporal, sols comptava amb l'impuls del seu pare, el Sol, que representa la potència reproductora, les passions carnals. Allavors, exèrcits innombrables de cadavres corromputs, amb les carns mig rosegades per les feres, se despertaven sols per ses passions innobles i, sense deixar de ser cadavres, s'entregaven a danses estranyament esgarrifoses i a les més espantoses bacanals.

De la mateixa manera jo, mancat d'ànima i mancat de cor, semblava ressuscitar sols per la matèria. Tornaren a reinflar-se les passions, tornaren les immundes cobejances, però no tornà ni un fil de sana raó a imposar-se als impulsos de la carn podrida.

L'acció restauradora de la meva estimada no es retrotraïa més enllà de quan jo l'havia donada per prostituïda en braços de l'Esparver i sos companys. Ses fesomies xuclades i malaltisses me donaven bé idea del balafi de la seva joventut; son somris, dolorosament contret, me semblava una vella i gastada fórmula posada estudiosament al servei de la seva vida de depravació i la sollicitud en cuidar-me, com una servil adulació al déu èxit. És clar: de primer, quan l'Esparver triomfava i lluía, la Coralí era per ell; després jo vaig vèncer a l'Esparver i fou per a mi; tornà ell a guanyar-me ventatja i altra volta sigué tota seva i dels seus. Ara, jo havia vençut per segona vegada a l'Esparver i, com entre els salvatges el cabdill triomfant guanyava per aquest dret totes les esclaves del vençut, venia la Sultana a rendir homenatge al vencedor.

Per intuïció arribava a comprendre que em trobava en alguna petita masia perduda al mig del bosc, on m'haurien deixat els meus companys per ser la més propera al lloc on se resolgué mon plet amb l'Ibo, quals carns me semblava sentir encara carrisquejar entre mes dents, i aixís m'explicava que, faltada la Coralí del recés del seu protector, s'hagués arrimat amb mi, tractant de guanyar-me la voluntat. No em deixava mai: entrava i sortia de ma cambra, trista i fosca, enllumenada sols per un petit porticó de la finestra, sempre tancada, passant llargues estones sentada al capçal del llit. Per lo demés, la casa semblava quasi sempre deserta, per estar sens dubte la gent ocupada en les feines del camp. De tant en tant se sentien remors i veus en la peça immediata, que seria la

cuina, i de tant en tant apareixia al llindar de la porta un cap que mirava a dins i se'n tornava sens dir un mot. Llevat d'una dona vella que ajudava a la Coralí en certes feines, sempre era ella que em servia mirant-me amb ulls desficiosos i tapant-me amb la mà la boca si anava a parlar: circumstàncies que, d'acord amb el meu estat d'ànim, traduïa jo per fórmules de seducció.

Amb tot i la desfeta que els darrers temps havien causat en la figura d'aquella noia, abans fresca i roja i ara emmorenida i malaltissa; amb tot i que havia perdut aquell garbo en el vestit, presentant-se'm esllanguida i endolada, i que aquells cabells abans estufats i brillants com ala de corb, eren ara llisos i descuidats; encara, quan la contemplava amb mos ulls gelosos, trobava que em removia la carn i que era un rosegó ben aprofitador. En alguns d'aquests casos, sobreixint-me els interiors desitjos, la interior luxúria, se'm deslligava la llengua i li parlava... No sé de què li parlaria, que ella, alçant-se, procurava tancar-me la boca pregant-me que callés i, sortint-se de la cambra, s'abstenia d'entrar més que lo precís per a servir-me aigües i remeis.

Això acabà per donar una nova virada a les meves bestials reflexions, prenent peu dels retrets de l'Esparver quan me deia que no era bo per llop ni per ovella i que tirant per ase havia d'acabar boig. "És vist —me deia jo— que amb mi tothom s'hi creu amb dret; fins aquesta mala pua que un temps jugava amb mi fent-me pretenir lo que després prodigava a tothom i avui encara sembla que vulgui acabar lo que ja no té cap valor..." I, per aquest camí, vinga donar tortura al poc magí de què disposava, tot a la mercè de la carn, sense que per enlloc vingués una espurna de raó sana a posar fre al maligne esperit que em corsecava la carn enfibrada.

La mina s'anà carregant. Un dia, l'absolut silenci que regnava en la casa denotava que era deserta. Sols la Coralí feinejava per la cuina i de quan en quan entrava atansant-se fins a mon llit. Potser la mateixa mala intenció del projecte que covava em feia apareixer més sossegat, per lo que ella es mostrava confiada fent-me alguna que altra pregunta i dirigint-me algun amorós somris que m'acabava d'encendre els apetits. Un moment en què ella havia sortit vaig provar de posar en moviment mos

membres entumits, que respongueren millor de lo que era d'esperar després de tants temps d'inacció. Allavors la febre demoníaca que interiorment me devorava pujà de punt i, llençant les robes d'una revolada, vaig saltar del llit.

La remor inusitada atragué la noia, que, al veure'm en tal estat, llançà un crit.

— Què fas, desventurat! Que vols morir-te? Torna al llit, Albert, per Déu!

Intentà obligar-m'hi, però jo vaig posar-li la grapa a sobre. Que tal devia ser el meu posat, que la noia, esfereïda, es féu enrera vers la porta; mes jo, amb una llesesa que ella no podia esperar-se, vaig guanyar-li l'acció tancant-la amb clau i llençant aquesta sota el llit. Allavors, igual que una bèstia gelosa, tirant-me sobre d'ella, vaig atreure-la amb una força a la que ella inútilment tractà de resistir, bolcant-la damunt del llit, ensems que ella, pugnant com una víctima, exclamava:

— Verge del Coral, empareu-me!

Una terrible fiblada semblà partir-me el cor; una sensació agudíssima, penetrant-me per entre dues costelles, invadí tot mon ser posant en vibració tots mos nervis, arribant al paroxisme del dolor a produir-me un esvaïment de cap fins a perdre el món de vista. Fou sols curts moments; al revenir-me, em trobava de peus a terra estontolat sobre la malfega i sentia un doll de sang encesa que, lliscant-me pel cos avall, s'escorria per terra. Enmig del greu dolor que encara em doblegava, sentia una mena de sensació benfactora com la del malalt a qui el doctor, d'un cop de llanceta, ha rebentat un tumor ple de posterma. Aquesta sensació benfactora semblava afectar directament el cap, qual potència se m'aclariria com si despertés d'un pesat son.

Allavors vaig adonar-me de la pobra Coralí, que, de genolls en terra i amb la testa alta, semblava parlar al cel. En les mans a l'alçada del pit, en actitud d'ofertori, hi tenia un punyal tot sagnós, aquell mateix punyal que vaig regalar-li un dia i que jo mateix vaig presenciar quan el feia passar per les mans de la Verge del santuari del Coral. Estava descolorida, esblaimada com un desenterrat, i la cabellera se li havia estufat com eneriçada d'horror. Va recordar-me aquell altre jorn que, en circumstàncies

consemblants, jo vaig fer-li d'àngel de la guarda. Com allavors, també duia la còfia de gairell i la roba espellofida i desfardada per la lluita; però, aixís com allavors en sa desesperada excitació s'hi notava una veu de protesta com de fera burxada, ara era més bé la imatge dolorosa d'un cor aclaparat per la immensitat del darrer sacrifici. Sos llavis se movien penosament tot parlant de cara en l'aire, com un penitent *in articulo mortis*.

— Verge Santa! —deia—. Ja sabeu Vós que no era pas per ell que duia aquesta eina, sinó per l'altre. De les investides de l'enemic me n'haveu salvada Vós per vostra gràcia, i de les de l'estimat heu volgut que me'n lliurés per mi mateixa, potser perquè bevent fins la darrera gota del calze de l'amargura, me fes més digna de Vós.

N'hi havia tanta, d'amargura, en sos ulls amarats, era tan punyent el tremolós accent de sa veu i era tan horripilant tot el seu posat, que a mi semblava despedaçar-me l'ànima. I la sang que seguia escolant-se'm per la ferida, malgrat la pressió que feia amb la mà per a deturar-la, desenfarfegant-me les entranyes, semblava deixar-les per a son funcionament amb una llibertat que mai havien tingut. El cervell, sobretot, amb una elasticitat desconeguda, semblava vibrar com una copa de cristall, reflectant les idees amb la transparència del diamant. Tota la meva trista història, l'enormitat de la meva conducta, tot se'm feia present amb una puresa de contorns verament admirable.

Allavors, entrant en comparances, vaig començar a comprendre que, per grosses que fossin les meves desventures, encara hi havia un ser per a qui ho havien sigut molt més. Allavors vaig midar la gran distància que, entre jo i ella, hi mediava, trobant que eren poques i mescudes les meves penes davant de les seves, incommensurables, i per primera vegada una pietat immensa vers ella invadí el meu ser; per primera vegada de la vida vaig treure els ulls de les pròpies necessitats per a condolir-me de les necessitats agenes.

Doblegant-se'm les cames, vaig trobar-me aviat de genolls sobre ma pròpia sang, allargant els braços vers la noia, que continuava pregant en dolorós èxtasis.

— Corali! —vaig cridar-li, i ella tota es commogué com una víctima que pressent un nou atac—. Corali!, no

temis, que ja sóc curat: el meu cos, purgat de la sang endimoniada pel mal esperit, ha obert els ulls a la veritat; ni ara, ni abans, mai he estat digne de tu, però fins ara no ho he comprès; amb la mort me dons la vida i te'n sento ben grat, perquè val més un instant de llum que tota una vida de tenebres. Perdona'm i encomana'm a Déu i compadeix-me com jo et compadeixo a tu.

I entremig de les boires que m'entelaven els ulls, encara la vaig veure que venia a mi i em mirava amb els seus grans ulls negats en plor; vaig mirar-la sobre el pedestal de ses desventures, sublimada per ses virtuts, condolint-se de mi, infeliç, a qui les mateixes desventures, per falta de virtuts, havien precipitat al fons de l'abim; la vaig veure sorgir immaculada d'entremig dels xarbots de llot amb què tots, fins jo, el seu estimat, havíem volgut cobrir-la; vaig adorar-la des del fons del cor com un ser sobrenatural, reflex d'una divinitat en què començava a creure. Comprenia que havia de deixar-la; però, ara que la mirava amb els ulls de l'ànima, no en sentia recança com quan la mirava amb els ulls de la carn, perquè entreveia l'esperança de fer-me'n digne un cop deslliurat de la podridura del cos. La seva compassió no em mortificava, com en altre temps: ans al contrari, m'enternia arrencant-me dolls de llàgrimes, d'aquelles ditxoses llàgrimes que no havien pogut brollar mai del meu cor eixarreït per l'egoisme i les contrarietats mal suportades.

I les potències se'm tornaren a cloure com els pètals d'una sensitiva que ha esclatat uns moments a la llum del sol, arrastrant-me de nou a la inconsciència del no ser; però no com abans, entre baucis tenebrosos i retrunys infernals, sinó embolcallat de celísties lluminoses, dolces harmonies i rufagades d'oreigs primaverals. Encara vaig sentir una dolça pressió sobre la ferida del cor, que em feia bé. Després una veu que a cau d'orella em cridava per mon nom; i, com en somnis, una rosada de gotes tèbies que em queia damunt de la cara, i sobre el front el pessigolleig d'uns llavis com de mare amorosa; i després... res més. >>

31 de gener de 1902.

